

פרעה כן, רק חלם באמת שעומד על היאור. (מרגניתא דרבי מאיר)

שובו שברו לנו מעט אוכל (מג, ב)

רמז למספר נרות חנוכה בפרשת "מקץ" (מג ב): "שובו שברו לנו מעט אוכל", "לנו" בגימ' פ"ו (86) אם שוברים את "לנו" תהיה המחצה מ"ג (43), וזהו "שברו לנו" תשברו את "לנו" ויצא מ"ג, "ומעט אוכל" כלומר את האות הכי קטנה שבמילת "אוכל", דהיינו א', וביחד הרי מ"ד הוא בדיוק כמספר נרות חנוכה ל"ו ועם שמונה שמשים ביחד מ"ד.

(אוצר חיים בשם "אהל מועד")

ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים (מא, לג)
יוסף מסיים לפתור את חלומו של פרעה, ופתאום הוא הופך ליועץ, ולא סתם יועץ, הוא מתחיל לפרט מה בדיוק יעשו, כמה ואיפה. פרעה קרא לו כפותר חלומות, כיצד זה, לפתע, הפך הוא ליועץ?
קושיא זו נשאלה ע"י רבים מהמפרשים שהשיבו עליה באופנים שונים,

נביא כאן איפוא, כמה תירוצים:

מתרץ המגיד מדובנא על פי משל: במדינה אחת חלה המלך ומצבו החמיר והלך. כל טובי המוחות בתחום הרפואה התכנסו סביב מיטתו בנסיון למצוא תרופה למחלתו. אך הגיע שלב שבו כולם כבר "הרימו ידיים". בעוד המלך מתייסר בייסוריו, ו"סופר את השעות", הגיע לפתע רופא זוט, שהיה בטוח כי בידו המזור למחלת המלך.

ידע אותו רופא, כי ברגע שרק יעז להביע את דעתו, יתנפלו עליו כל הרופאים ה"בכירים", ויבטלו את דבריו, מחשש פן יבולע לכבודם, לפיכך נקט בדרך עורמה. הוא פנה אל המלך ואמר לו: "בידי מספר צמחי מרפא, אשר בוודאי יביאו לרפואתך השלימה, אך אין בידי הידע המתאים לרקוח אותם. בוודאי נמצא כאן בינות לחכמים הדגולים אי מי אשר ידע לרקוחם כדבעי, בכדי שניתן יהיה להשתמש בהם כתרופה". כך, מובטח היה לאותו רופא כי לא יגרע מכבודם של הרופאים, והדרך לרפואתו של המלך תהיה סלולה.

באותה מידה חשש יוסף מחרטומי מצרים, פן יבטלו את דבריו ויזלזלו בהם רק מפני כבודם. לכן אמר למלך: לאחר שגיליתי לך את פתרון החלום, נותר לך רק למצוא מבין הסובבים אותך איש חכם ונבון שינהל את ה"מערכת". בכך הוא הרויח, שמכיון שכל אחד מהחרטומים חשב שהתפקיד הנכבד עשוי ליפול לידי, איש מהם לא התנגד לפתרון.

על דרך הפשט, אומר רבי חיים קנייבסקי (שליט"א) [צצוק"ל] ב"טעמא דקרא":

כל מי שהזמין פעם בעל מלאכה הביתה מכיר את ההתנהלות הזו. בטלפון הראשון הוא אומר: "תוך חצי שעה אני אצלך". אחרי שעתיים מתקשרים: "מה קורה?" "אני כבר אצלך! חצי שעה!". עוברות שעתיים נוספות: "נו, מה עכשיו?" "שתי דקות ואני אצלך, אתה כבר יכול להרתיח מים לקפה..."

מה מים? מה קפה? הוא בא לכאן לשנות קפה? לא! הוא מתכוון לומר בזה: עכשיו אני כבר ממש פה!

אומר ר' חיים: יוסף אמר את עצתו כדי לגרום לכך שפרעה יקבל את דבריו. כל החרטומים פתרו לפרעה פתרונות שונים ומשונים, פרעה לא השתכנע. יוסף היחיד שבא עם תכנית עבודה מסודרת, פרעה שומע דיבורים של "למעשה", הוא מבין – יש לנו כאן עסק עם בן אדם רציני, ומיד מקבל את פתרון החלום באמרו ליוסף: "אחרי הודיע אלוקים אותך כל זאת אין נבון וחכם כמוך".

וייהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חלם (מא, א)

פירש באור החיים הק' שכל משך ב' השנים חלם בכל לילה זה החלום רק ששכחו ע"ש.

ולכאורה למה הוצרך דבר זה שיחלום כל השנתיים? ביאר הרה"ק רבי פנחס מקורייך ז"ע, ע"פ מעשה מהבעש"ט, שפעם נסע עם המגיד ר' מענדיל מבא"ר, ויצמא ר' מענדיל למים, אמר לו הבעש"ט: "אם יהי לך בטחון אמיתי בהש"ת, תראה שיזמין לך מים". וכן עשה, שהתחזק מאוד בבטחון בהש"ת. ונודמן להם ערל אחד ושאל אותם אם הבחינו אולי בסוסים שנאבדו ממנו כבר לפני ג' ימים, והוא מבקש ומחפש אותם ג' ימים. נענו שלא ראו, ושאלו אותו אם יש לו מים, ואמר שיש לו, ונתן לשתות לר' מענדיל.

שאל ר' מענדיל לרבו הבעש"ט, כיון שהערל הנ"ל הרי לא נסע רק למעני, להרוות צמאונו, למה הוצרך לנסוע זה ג' ימים? השיב הבעש"ט הק': השם יתב' הזמין לך אותו מקודם, שאם יהי לך בטחון אמיתי בהש"ת ימלא מחסורך. הרי שגדול כח הבטחון שהש"ת מזמין למלא משאלות אדם עוד קודם שיהי לו זה הבטחון, ע"ז האופן שאם יהי לו בטחון, יקבלנו מיד.

וכן כאן גבי יוסף שתחלה בטח בשר המשקים ונענש, עד שהי' לו בטחון בהש"ת, לכך הזמין לו הש"ת החלום לפרעה כל לילה משך ב' שנים שיהי מוכן לגאולת יוסף מיד שיהי לו בטחון בהש"ת. (מדרש פנחס)

ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אתו: ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי אלקים יענה את שלום פרעה (מא, טו טז)

מהו ה"לאמר" שאמר פרעה ליוסף? ואף יוסף השיבו "לאמר". אלא, הגמרא אומרת (סנהדרין נז, ב) שהקב"ה הזהיר את אדם הראשון על העריות בפסוק "ויצו ה' את האדם" "לאמור", שלאמור מרמז על איסור עריות. פרעה הרשע רצה להקניט את יוסף, וכדי לחפות על בזיונו שהוא נצרך לפתורו של יוסף, ובפרט אחרי ששר המשקים ריכל על יוסף דברי שקרים, כמבואר ברש"י. לכן, אמר פרעה תיכף ליוסף, "ואני שמעתי עליך 'לאמור'". דבר ראשון, שמעתי עליך שאתה יש לך חטא של עריות, ועוד שמעתי עליך "תשמע חלום לפתור אותו".

ענה לו יוסף, מה שאמרת שיש אצלי חטא עריות "לאמור", - "מבלעדי", אצלי זה לא נמצא, ומה שאמרת שאני יודע לפתור חלום, "אלוקים יענה את שלום פרעה..." (ע"פ מרגניתא דרבי מאיר)

וידבר פרעה אל יוסף בחלמי הנני עמד על שפת היאור (מא, יז)

במדרש: "הדא היא דכתיב: עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע" (תהילים פו, ו).

הנה כשראה פרעה את החלום כתיב "עומד על היאור" וכשאמר ליוסף, אמר "על שפת היאור", ובמדרש תנחומא (ג) "אמר פרעה חלום חלמתי, כשבא לומר לו את החלום, בקש לבדוק, והיה מהפך לו את החלום, אמר ליה וכו'" דהיינו שפרעה שינה בכוונה כמה פרטים כדי לראות אם יוסף יעלה על השינויים. ואכן, יוסף תיקן את כל השינויים לכמו שאכן חלם, כדאיתא במדרש.

וזה כונת הפסוק "עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים" הכוונה: הפסוק שואל איזה עדות נתן יוסף אשר פתורו אמיתי, למען יצא על ידי זה על ארץ מצרים בתור מושל, וע"ז מתרץ הפסוק "שפת לא ידעתי אשמע" בזה ניכר טוב פתורו יען אמר על מלת "שפת" שלא ידע אותה והוא שומע המלה "שפת", מפי פרעה אבל כפי שיודע הוא לא חלם

כך גם היה עם שר המשקים. לאחר שיוסף פותר לו את חלומו, הוא אומר לו דברים מעשיים. (ומתוק האור)

ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד הוא את אשר האלקים עשה להגיד לפרעה: שבע פרת הטבת שבע שנים הנה (מא, כו)
בדברו על הפתרון של הפרות הטובות אמר יוסף "הגיד לפרעה" ואילו על פתרון החלום של הפרות הרעות אמר יוסף "הראה לפרעה", יש להבין, למה שינה את לשונו?

מבאר הגאון רבי שלמה קלוגר ז"ע, משום שדבר טוב אומרים אותו בפירוש, כמו שהגמרא אומרת בתחילת מסכת פסחים, ואילו דבר רע אומרים רק ברמז או שמראים ביד, וכן אמרו חז"ל ש"אין הקב"ה מיחד שמו על הרעה". לכן, בחלום הפרות הטובות אמר: אשר האלקים עושה "הגיד" לפרעה כאילו שהקב"ה בעצמו אמר, אבל בחלום הפרות הרעות המסמלות את הרעב אמר רק "הראה" את פרעה.

(אוצר חיים)

ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי אלקים יענה את שלום פרעה (מא, טז)
בשעה שיוסף בא אל פרעה ופרעה סיפר לו את חלומו ואמר לו שמעתי עליך לאמור כי תשמע לפתור את חלומי, אמר לו יוסף "בלעדי אלקים יענה את שלום פרעה" וכשיוסף פתר לו את חלומו אעפ"י שפרעה היה עובד עבודה זרה, תיכף האמין בד' ואמר לו "אחרי הודיע אלקים אותך אין חכם ונבון כמון" וגם אמר "הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו", ואילו כשמשוה רבינו בא אל פרעה ואמר לו שיש בורא עולם ורוצה שתוציא את עם ישראל ממצרים אמר "מי ד' אשר אשמע בקולו" לא רצה להאמין, ונתנו לו מכות אחרי מכות ובאמצע התחיל להאמין, ואח"כ חזר בו, ואפילו בסוף שכבר שלח את בני ישראל התחרט ואמר "מה זאת עשיתו כי שלחנו את ישראל מעבדנו", מה ההבדל בין פרעה של יוסף לבין פרעה של משה, הלא שניהם היו עובדי עבודה זרה, מדוע פרעה של יוסף תיכף האמין ופרעה של משה לא רצה להאמין אפילו אחרי כל האותות והמופתים?

יש סיפור ידוע שבעיר ורשה הי עשיר גדול וירא שמים, ומסחרו הי' שהיה שולח אניות סחורה דרך הים לחו"ל. פעם באה ידיעה שכל האניות שלו טבעו בים ונשאר עני ואביון, ולא היה מי שירצה להודיע לו את זה, כי חששו לנפשו. אמר הרב דהעיר ורשה כי הוא מקבל עליו להגיד לו. הוא קרא לו אצלו ובא אליו והתחיל לדבר אתו בענייני יראת שמים איך כל העולם הוא הבל הבלים, אם מאבדים את זה אין מה להצטער על זה והעשיר הקשיב והבין טוב, אחרי שעות שהרב דיבר אתו והסביר לו את ההבל של עולם הזה, שאל אותו הרב: לפי מה שאנחנו דברנו עכשיו אילו היה נטבע לך אניה אחת עם סחורה שלך, היית מצטער?

ענה ואמר: בודאי לא הצטערתי, כי דברנו עכשיו שהכל הבל. אמר לו הרב: מזה עוד אין ראיה שאתה ירא שמים באמת, כי עדיין אתה נשאר עשיר, אבל איך יהיה אם יטבע אצלך שתי אניות או שלשה מה תגיד אז? הוא חשב קצת ואח"כ אמר: גם על זה לא אצטער. אמר לו הרב: זה עוד לא ראיה על יראת שמים אמיתית, מה תגיד אם כל האניות שלך יטבעו? אמר העשיר להרב: סתם להגיד זה לא חכמה, תן לי זמן להתבונן, אמר לו הרב: יפה דברת. הכניס אותו בחדר שיתבונן והוציא את החובת הלבבות שער הבטחון ולמד כי הבוטח בה' הוא יותר עשיר עשרת מונים ממי שהוא כימאי שיכול לעשות מבין זהב. ומבאר שם איך אדם רוצה משכון מהקב"ה, הוא רוצה שיהיו הכל מוכן לפניו, אין לו אמון בהקב"ה ורוצה שיהי' בטוח ורוצה משכון, וכך עבר את שער הבטחון. אחרי שהתעמק בשער הבטחון יצא מהחדר ואמר לרב: כפי שאני התבוננתי בשער הבטחון, אפילו כל אניותי נטבעו בים לא אצטער, מפני שכבר הבנתי שהקב"ה הוא כל יכול ויכולים לבטוח בו. אמר לו הרב: אם הגעת להבנה זו, אני אומר לך שהגיעה ידיעה ברורה שכל האניות שלך נטבעו בלב ים! כשאמר לו הרב את זה מיד נתעלף והזעיקו רופאים אשר בקושי הצילו אותו. שאל אותו הרב: הלא רגע לפני זה אמרת בשמחה רבה שלא תצטער כלום, מדוע אם כן התעלפת? אמר לו: כשאני אמרתי לך שכל העולם הזה הוא הבל הבלים חשבתי שהאניות שלי שטות בים, אז כל העולם הוא הבל הבלים, אבל כשאמרת לי שהאניות שלי נטבעו, אז מתעלפים!

זה ההבדל בין פרעה של יוסף לבין פרעה של משה. כשיוסף אמר לפרעה שיש אלקים בעולם והוא יעשיר אותך שכל הכסף שבעולם יכנסו במצרים, אלקים כזה גם אני רוצה. אבל פרעה של משה, כשאמר

לו משה שיש אלקים בעולם ורוצה שאני אשחרר אומה שלימה שעובדים אצלי ואני אאבד עשירות גדולה כזו, אז מתעלפים ואומרים מי ד'.

בזה ההבדל בין יהודי לגוי. הגוי עובד אלהיו אם הוא מקבל ממנו, אבל אם ירעב יתקצץ ויקלל במלכו ובאלהיו. אבל היהודי אומר: אהבתי כי ישמע את קולי תחנוני אפפוני חבלי מות וגו' "אהבתי" מוסב גם על הסוף: הוא אוהב גם את הצרות! "חסד ואמת אשירה" - אם חסד אשירה אם משפט אשירה, באותו שירה אשר בחסד הוא שר במשפט.

המדרש אומר, הצדיקים, הקב"ה רוכב עליהם שנאמר "והנה ד' נצב עליו", והרשעים הם עומדים על אלהיהם שנא' "ופרעה עומד על היאור". הכוונה, כי הצדיקים לא מבקשים כלום מהקב"ה אלא הם נושאים את הקב"ה, הם סובלים בשבילו, והם מפרסמים את הקב"ה, הם מרכבה להקב"ה שהקב"ה רוכב עליהם. אבל הרשעים הם עומדים על אלהיהם שכתוב "והנה עומד על היאור" כי היאור הי' אלהים שלהם, הם רוצים רק לקחת מהאלהים שלהם אבל אם לא נתן להם אז מתרחקים ממנו. ראו מה בין ישראל לעמים מה בין בני לבין חמי.

ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא הגביע באמתחת בנימין (מד, יב)
אומר לכם חידוש יפה, שתלמידי חכמים בוודאי יהנו ממנו מאוד. חידוש אמיתי.

הגמרא במסכת פסחים (ז, ב) שואלת: "מנא הני מילי?" - מהיכן יודעים שבדיקת חמץ נעשית לאור הנר?

משיבה הגמרא: "אמר רב חסדא: למדנו מציאה ממצאה, ומציאה מחיפוש, וחיפוש מחיפוש, וחיפוש מנרות, ונרות מנר. מציאה ממצאה - כתיב הכא "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם", וכתיב התם 'ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא'. ומציאה מחיפוש ידידה, וחיפוש מנרות - דכתיב 'בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות', ונרות מנר, דכתיב: 'נר ה' נשמת אדם חפש כל חדרי בטן'.

שואל המהרש"א שם מדוע לא הביאה הגמרא את הנאמר קודם לכן, בפרשת ויצא "ויחפש ולא מצא את התרפים", הלא גם שם מוזכרים חיפוש ומציאה!

הטשעבינער רב זצ"ל ספר, שהיה פעם בעיר קראקא ופגש שם שני זקן, שאמר לו פשוט יפה בגמרא הזו:

הרמ"א בהלכות פסח (סי' תלב) כותב: "נוהגים להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הבודק, כדי שלא יהא ברכתו לבטלה", ואת הפתיתים יכול להניח אפילו הבודק בעצמו.

שואלים האחרונים: מדוע מתאים לומר על זה בדיקת חמץ, אם הוא עצמו מניח את הפתיתים ומחפש, איזו בדיקת חמץ היא זו? כלום נקרא ש"מצא" חמץ?

השיב השען הזקן: מהיכן לומדים בדיקת חמץ? מ"ויחפש... וימצא הגביע". ומי מצא את הגביע? - מנשה, שהוא עצמו הטמינו שם... הרי שמתאים לומר "וימצא" על דבר שהמחפש עצמו הניחו שם.

לפי זה מובן היטב מדוע לא הביאה הגמרא הוכחה מ"ויחפש ולא מצא את התרפים", כי שם לבן באמת חפש, לא הוא עצמו הניח שם את התרפים...

(יחי ראובן)

מאוצרות המגידים

ויהי מקץ שנתים ימים (מא, א)

אומר המדרש (בראשית רבה פט, א): "ויהי מקץ שנתים ימים" - קץ שם לחשך (איוב כח, ג), זמן נתן לעולם כמה שנים יעשה באפלה."

כל אדם מתמודד בימי חייו עם קשיים ונסיונות. היכולת לעמוד איתן ולא ליפול ברוחו תלויה במידה רבה בצורת המבט. האדם צריך להביט קדימה ולדעת שלכל דבר יש קצבת זמן, לכל מציאות של חושך יש 'תאריך תפוגה' - "קץ שם לחשך".

הבה נראה כיצד התייחס יעקב אבינו לצער ולסבל - שלו ושל בניו. יעקב ובניו נקלעו למציאות קשה מנשוא, יוסף איננו. בכל העולם שורר רעב ובני יעקב יורדים למצרים הם נאסרים בחשד שהם מרגלים, ומתייצבים בפני יוסף שאומר להם (פסוק טו): "בזאת תבחנו חי פרעה אם תצאו מזה כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה". שמעון נאסר, נלקח כבן ערובה. הם שבים אל יעקב והוא נאלץ להסכים לשלוח עמם את בנימין.

קץ. ובכדי לסלק את החושך לא צריך מיליונים, די בכך שמן טהור קטן, בקבוצה קטנה, באדם אחד!

כחם של שלושה להחיות מתים

רבי משה סולובייצ'יק מביא לכך עוד דוגמא מתקופה קשה אחרת בעם ישראל – חורבן בית ראשון. בתוך שבעים שנה, מצבו הרוחני של עם ישראל התדרדר לשפל נורא. יהודים נשאו נשים נכריות, לא שמרו שבת, לא שמרו יום טוב.

עם ישראל התשחווה לצלם. יש שלושה יחידים שלא השתחוו לצלם – חנניה מישאל ועזריה. הם קדשו שם שמים ברבים. נבוכדנצר הכניס אותם לכבשן האש והם יצאו בלי פגע.

אומר הגמרא (סנהדרין צב ע"ב): "בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש, אמר לו הקדוש ברוך הוא ליחזקאל: לך והחיה מתים בבקעת דורא. כיון שהחיה אותן, באו עצמות וטפחו לו לאותו רשע על פניו. אמר: מה טיבן של אלו? אמרו לו: חבריהן של אלו מחיה מתים בבקעת דורא".

ומספרת הגמרא, שבאותה שעה נאלץ נבוכדנצר להלל ולשבח בעל כרחו את הקב"ה, וכה אמר (דניאל ג, לג): "אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותה מלכות עלם ושלטנה עם דר ודר" – "אותותיו מאד גדולים ומופתיו התמוהים מאד חזקים, מלכותו מלכות עולמים וממשלתו עם כל הדורות" (מצודת דוד).

יחזקאל הנביא הלך והחיה מאתיים חמישים אלף אנשים שמתו בבקעת דורא. מי היו אנשים אלו? הגמרא מביאה כמה דעות. יש אומרים שאלו העצמות היבשות שלא היתה בהן לחולית של מצוה, ויש אומרים שאלו אנשים שהיו שוחטים בהמות טמאות בקודש הקודשים.

בזכות שלושה אנשים חזרו לתחייה מאתיים וחמישים אלף איש, שיש אומרים שלא היתה בהם 'לחלוחית של מצוה', או שהיו רשעים גמורים שהעזו לשחוט בהמות טמאות במקום הקדוש ביותר.

מאתיים וחמישים אלף האנשים הללו קמו לתחיה ושוררו שירה לה'. לפי דעה אחת הם מתו מיד, לפי דעה אחרת הם המשיכו להחיות וילדו ילדים.

תראו מה הכוח של יחידים, של שלושה אנשים. הם הצליחו לסלק את החושך הגדול שכיסה את העולם.

וזהו לימוד גדול לכולנו: אסור להתייאש! צריך להתחזק ולהתעודד ולדעת שהחושך הוא רק שכבה חיצונית וזמנית. ה' שם קץ לחושך, וכשהקץ מגיע, החושך מסתלק ומתוכו בוקע אור גדול שמאיר מסוף העולם ועד סופו.

האור שבתוך החושך

יהודי שידע מה הוא יכול להשיג בכוח האמונה והבטחון, בכוח התפילה, אינו נבהל מחושך. הוא יודע שבתוך החושך מסתתר אור גדול.

סיפר גיסי הרב אליהו כהן, מחבר ספר "אוצרות התורה":

יש לי שיעור בראשון לציון. אחד ממשתתפי השיעור הוא חוזר בתשובה שעובד באחת מקופות החולים, וממונה על חלוקת התרופות בסניפי בתי המרקחת של הקופה. יום אחד הוא ניגש אלי והתאונן על מצבו: 'אני משתוקק ללמוד תורה, אך המצב הכלכלי אינו מאפשר לי. יש לי משכנתא גבוהה ואני חייב לעבוד סביב השעון כדי להתקיים. אני מגיע לשיעור בלילה באפיסת כוחות, אני לא מסוגל להתרכז, תוך כמה דקות אני נרדם. מה יהיה אתי?'

אמרתי לו: "תתפלל שה' יתן לך אפשרות ללמוד".

יהודי צדיק תמים לא עושה חשבונות, הוא התפלל לה' שיתן לו אפשרות ללמוד.

יום אחד הוא הגיע לסניף קופת חולים בשכונת ברכפלד במודיעין עלית. הוא החנה את הרכב, הוציא את הסחורה ועשה את דרכו לבית המרקחת. הוא שכח להרים את בלם היד. 'ברכפלד' בנויה על הר. כשיצא מבית המרקחת הוא הופתע לגלות שהרכב איננו. הוא הביט ימינה ושמאלה ואז התברר לו שהרכב התדרדר למרגלות הרחוב.

בניסי ניסים לא קרה אסון. למקום הגיעו שוטרי תנועה והרשויות שללו לו את הרשיון בנימוק של רשלנות וסיכון חיי אדם. בעקבות זאת החליטה הנהלת קופת החולים לפטרו מהעבודה.

הם חוזרים למצרים והפעם בנימין נעצר באשמה חמורה של גנבת כלי כסף מהארמון.

בני יעקב מביטים סביבם ורואים שהכל סוגר עליהם. המצב מסוכן מכל כיוון. אך הם יודעים שהכל משמים. הם אומרים ליעקב (פסוק ל): "דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות ויתן אתנו כמרגלים את הארץ". "אדני הארץ" – זה הקב"ה. הוא מדבר אתנו קשות, כי הוא מקיים לנגד עינינו את גזרת (בראשית טו, יג) "ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה".

מובא בספר "זרע ברך": יעקב אבינו אומר לבניו (מב, א-ב): "למה תתראו, הנה שמעתי כי יש שבר במצרים רדו שמה ושבנו לנו משם ונחיה ולא נמות".

"תתראו" – לשון יראה, אם כן למה נאמר: "למה תתראו" ב-ת' כפולה, היה לו לומר 'למה תיראו'? אלא אמר להם: הסיבה שאתם "תראו" היא בגלל ת' שנים של גזרת שעבוד מצרים, כדבר ה' לאברהם בברית בין הבתרים (טו, יג): "ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה".

וממשיך יעקב: "הנה שמעתי כי יש שבר במצרים". 'מצרים' – בגימטריא שלש מאות ושמונים. "שבר במצרים" – דהיינו כששוכרים וחוצים את המילה 'מצרים' לשתיים, עולה מאה ותשעים, כמנין ק"ץ. אמר להם יעקב: בגלל הצער שלכם תופחת תקופת הגלות בק"ץ שנים. "רדו שמה" – במקום ארבע מאות שנה, תארך הגלות רק מאתיים ועשר שנה, כמנין רד"ו.

"ושברו לנו" – גם לא כל מאתיים ועשר השנים יהיו בשעבוד קשה, אלא רק כמנין "לנו" – שמונים ושש שנה, מלידת מצרים ועד יציאת מצרים.

אמר להם יעקב: כעת אתם מצויים בתוך הקושי והסבל, אבל דעו לכם כי "קץ שם לחשך", החושך לא ימשך לעד, יש לו סוף וקץ. ובזכות החושך הזה, אתם תגרמו לעם ישראל שמכסת הזמן של גלות מצרים תצומצם בק"ץ שנים.

כשיש לאדם קשיים וסבל, קשה לו לראות החסד שעושה איתו הקב"ה. כשכואב – צועקים. אבל אם היה מסיר את השכבה החיצונית של החושך, היה מגלה אור גדול ורואה לנגד עיניו את החסד העצום, את הרחמים הגדולים, ואז במקום להאנח ולהתייגר, היה מודה לה' על חסדיו ורחמיו.

חנוכה – מתוך החושך בקע אור גדול

חג חנוכה חל בתקופה זו של קריאת פרשת מקץ. אומר רבי משה סולובייצ'יק זצ"ל: מלכות יון הביאה עלינו חושך ואפלה, כמו שדורשים חז"ל (בראשית רבה ב, ד): "ו'חשך' – זה גלות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיה".

מצבם של עם ישראל בימי מלכות יון היה קשה מנשוא. המלכות אסרה לימוד תורה, הם גזרו לבטל את מצוה מילה, שבת וחודש. השפעתה הרעה של תרבות יון הביאה חלקים גדולים מעם ישראל להתיוונות. ראשי העם, האצולה היהודית, העשירים והנכבדים, היו מתיוונים.

אחד הכהנים נשא אשה גויה, אחיו הכהנים גרשו אותו ולא נתנו לו לשרת בבית המקדש. מה עשה? ביקש אישור מאלכסנדר מוקדון שיתן לו רשות לבנות בית מקדש חילופי בהר גריזים.

המצב הרוחני היה בכי רע. הטומאה איימה לסלק את הקדושה, עוסקי תורתך נתנו ביד זדים. חושך מוחלט!

אך בתוך החושך הקב"ה מחביא את האור הגדול. הוא שמר לעם ישראל 'פך שמן טהור' – משפחה אחת קדושה וטהורה, משפחת אחת שתחולל מהפכה שלמה בעם ישראל. היא תקום להלחם במלכות יון – ותוכל לה!

כשמתיהו כהן גדול צעק "מי לה' אלי", ההענות מועטה ביותר. מה הסיכוי של מתתיהו ובניו מול אימפריה שכבשה ארצות ועמים ושלטה על כל העולם? בדרך הטבע אין שום סיכוי. אבל כאשר "העם ההלכים בחשך ראו אור גדול" (ישעיהו ט, א), מי שגם בתוך החושך רוצה את האור גדול החבוי בו – האור הזה מנצח!

זה הלימוד שלמדים מהפרשה הזאת. אל תאמר: החושך שולט ואין תקווה. אדם אחד, משפחה אחת, יכולים לסלק את החושך, ולהבקיע מתוכו את האור הגדול. נר אחד מאיר את האפלה ומסלק את החושך. אנו מודים לה' על הנסים והנפלאות שעשה "בימים ההם בזמן הזה". כשם שבימים ההם שם ה' קץ לחושך – כך גם בזמן הזה. לכל חושך יש

הוא הגיע לשיעור ואמר לי בכאב: "עזבתי את הבלי העולם הזה, חזרתי בתשובה. אני שומר מצוות, קובע עתים לתורה, ותראה מה קרה לי: פוטרתי מהעבודה, נשארתי בלי מקור פרנסה ועם משכנתא גדולה. איך אפשר להסביר זאת?"

אמרתי לו: אתה בודאי מכיר את הסיפור על נחום איש גמזו. פעם אחת רצו לשלוח דורון לקיסר, והחליטו שילך נחום איש גמזו, שהוא מלומד בניסים. שלחו בידו סל מלא אבנים טובות ומרגליות. בדרכו לקיסר הוא נכנס למלון לישון. בלילה באו גנבים, רוקנו את הסל ומילאו אותו בעפר. הוא הביא לקיסר את הסל, כשראה הקיסר שהוא מלא עפר, התרגז ואמר: 'היהודים לועגים לי'. אמר נחום איש גמזו: 'גם זו לטובה'. בא אליהו הנביא והתחזה לאחד מאנשי הקיסר, אמר: 'הקיסר ירום הודו, אולי זה עפר מיוחד במינו, מעפרו של אברהם, שכאשר משליכים אותו על האויבים הוא הופך לחצים'. וכך היה. הם זרקו את העפר על אויבי הקיסר, העפר הפך לחצים ופגע בהם. כאות תודה והוקרה ציוה הקיסר למלא את הסל באבנים טובות ומרגליות, נתן את הסל לנחום איש גמזו, ושלח אותו בכבוד רב.

נשאלת השאלה: מדוע כשאנו קוראים בגמרא את הסיפור הזה איננו עצובים ונבוכים? מדוע אנו קוראים את הסיפור הזה בהנאה ובשמחה? הרי מסופר שם כיצד נחום איש גמזו נקלע לצרה גדולה שסיכנה אותו ואת שלומם של היהודים?

התשובה פשוטה: משום שאנו כבר מכירים את סוף הסיפור ויודעים על הנס שעשה ה' לנחום איש גמזו.

וכיצד הרגיש נחום איש גמזו עצמו בשעה שקרה לו המקרה הזה? נחשוב להגע: הוא שליח של עם ישראל להביא לקיסר מתנה יקרת ערך כדי שייטיב את יחסו ליהודים, והנה באים גנבים שפלים ומרוקנים את הסל מתכנו, ובמקום זאת ממלאים את הסל בעפר. נחום איש גמזו לא ידע מכך, הביא את הסל לקיסר וערר את חמתו. הוא נשלח לקיסר על ידי אחיו היהודים כדי להועיל להם, ובמקום זאת סכן את שלומם. הוא היה יכול לחשוב בלבד: רבונו של עולם, מה עשיתי? למה זה קרה לי?

אבל לא אלו היו הלכי מחשבתו של נחום איש גמזו. באותו רגע קשה שבו הקיסר מגלה שהוא מביא לו סל מלא עפר, וכועס על היהודים שבזים לו, התגובה הטבעית של נחום איש גמזו זו היתה: 'גם זו לטובה'. הוא יודע שכל מה שעושה ה' – לטובה, על כל גס בניקודת הזמן הכי קשה הוא אלא מרגיש שום קושי, כי הוא ידוע בוודאות מוחלטת שהכל לטובה. ואכן לא חלף זמן רב והתבררה לו הטובה הגדולה שיצאה ממעשהו.

אם כן, בעוד אנו קוראים את הסיפור הזה בהנאה ובשמחה משום שאנו יודעים את סופו של הסיפור, נחום איש גמזו עצמו לא היה צריך להכיר מראש את סוף הסיפור כדי שלא להצטער על מה שקרה לו. גם בואתו רגע שגילה את הסל מלא עפר, הוא היה בלי שום צער ועצב, כי ידע ש'גם זו לטובה' ובוודאי תצא מזה רק טובה. איך תצא מזה טובה? הוא אינו יודע. אך מה זה משנה? העיקר שהוא יודע שבתוך החושך מסתתר האור הגדול. את הסיפור הנפלא הזה סיפרתי ליהודי. הוא התעודד והתחזק מן הדברים ואסף כוחות כדי להמשיך את שגרת חייו. כעת התפנה לו זמן, יש לו אפשרות להגיע לשיעורים בתדירות גבוהה יותר. אך הקושי הכלכלי החריף. לא קל להיות אדם בעל משפחה שמטה לחמו נשבר. הוא ניסה לחפש עבודה אחרת, אך באף מקום לא ששו לקבל אדם מבוגר שפוטר מעבודתו על רקע של רשלנות וסיכון חיי אדם.

יום אחד הוא הגיע לשיעור כשהוא מחייך מאוזן לאוזן. מה קרה? הוא סיפר לי בשמחה כי קופת החולים החליטה להחזירו לעבודה. הם סיפרו לו שמאז שפיטרו אותו הם הספיקו להעסיק במקומו ארבעה עובדים, כל אחד גרוע מקודמו, האחד היה לא מקצועי, השני לא עמד בלוח הזמנים, השלישי היה עצל ובקושי עבד, הרביעי היה לא אמין בהתנהלותו הכספית. החליטו אפוא להחזירו לעבודה את העובד הוותיק, המקצועי והמסור. ומה באשר לנהיגה ברכב, הרי שללו לו את הרשיון? אין בעיה, יצמידו לו רכב ונהג...

מאז נפתחו לו חיים חדשים. הוא היה נוסע לסניפי הקופה בכל רחבי הארץ כשהוא יושב בנוחות ברכב ולצידו נהג צמוד. היתה לו ספריה ברכב, ואת זמן הנסיעה הממושך היה מנצל ללימוד.

יום אחד הוא אמר לי: "בתחילה חשבתי לעצמי: רבונו של עולם, למה זה קרה לי? למה ה' החשיך לי את החיים? ולא ידעתי שבתוך החושך הזה הסתתר אור גדול. אילו הייתי יודע מראש מה טומן החושך הזה, תאמיני לי שבשעה שהודיעו לי על פיטורי הייתי רוקד משמחה..."

שכרם של קוצים

למה קראו לאשתו של יוסף אסנת? אומר החזקוני: 'אסנת' לשון סנה. היא הייתה מתחבאת בסנה, בין הקוצים, כדי שלא יטמאו אותה.

היא היתה נדקרת ונפצעת מן הקוצים ואומרת: רבונו של עולם, הושלכת למצרים, ערוות הארץ, וכדי להנצל מטומאת מצרים מצאתי פתרון מקורי – להתחבא בתוך קוצים. איש לא יעלה בדעתו לחפש אותי במקום כזה. אבל למה זה מגיע לי?

אמר לה הקב"ה: את מוכנה להפצע ולהדקר כדי שלא יטמאו אותך ערלים? חייך שתזכי להנשא ליוסף הצדיק ותזכי להיות אמו של שני שבטים, אפרים ומנשה.

אילו היתה אסנת יודעת בשעה שנדקרה מן הקוצים כי זכות זו תעמוד לה להנשא ליוסף הצדיק ולהקים שני שבטים בישראל – היא היתה שמחה בשריטות ששרטו הקוצים בבשרה.

הכשלון הוא ההצלחה

בחנוכה אנו למדים שהצלחה וכשלון אינם נמדדים לפי כלי ההבנה השטחיים שלנו, אלא במושגים האמתיים, הפנימיים והעמוקים. אדם עושה פעולה מסויימת ובטוח שזה כשלון, ובא הקדוש ברוך הוא ומראה לו שמה שהיה נדמה לו ככשלון – זו הצלחה.

צא ולמד ממצוות הדלקת נר חנוכה, המצווה המרכזית של חנוכה. נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תרע"א סעיף א): "צריך להזהר מאוד בהדלקת נר חנוכה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק".

עד כדי כך גדול חיוב הדלקת נר חנוכה, שצריך אדם למכור את בגדו, כדי לקנות שמן להדלקה! ומדוע? כי פרסום נס חנוכה חשוב ביותר. מוטב שלא יהיה לו בגד מאשר שלא יזכה להדליק נר חנוכה!

עיקר מטרתה של המצוה – פרסומי ניסא. לכן אומרת הגמרא (ש"ת כ"ג ע"ב) שאם יש לו אפשרות לקיים מצוה אחת משתי המצוות – נר חנוכה או קידוש, הדין הוא שר חנוכה עדיף, ומדוע? "משום פרסומי ניסא". זהו חידוש גדול – נר חנוכה חשוב יותר מקידוש על היין בשבת!

מסיבה זו מדליקים את נרות חנוכה בפתח הסמוך לרשות הרבים או בחלון הפונה לרשות הרבים, כי מטרת ההדלקה לפרסם את הנס. ולכן נר חנוכה שהניחו למעלה מעשרים אמה – פסול (שם כ"ג ע"א), משום "דלא שלטא ביה עינא", העין לא שולטת בו.

במצות הדלקת נר חנוכה אנו מוצאים דין מיוחד – "הרואה נר של חנוכה צריך לברך" (שם כ"ג ע"א). לא רק העושה את מעשה המצוה מברך עליה, אלא גם מי שלא קיים את מעשה ההדלקה אלא רק ראה את הנרות – מברך. ומדוע? כי עיקר ההדלקה היא כדי לפרסם את הנס.

ואכן, תמיהו התוספות (סוכה מ"ז ע"א ד"ה הרואה), מדוע תקנו חז"ל ברכת הרואה רק על ראייה של קיום מצוות נר חנוכה ולא על ראיית קיום מצוות אחרות, ותרצו: "בשאר מצוות כגון לולב, וסוכה לא תקינו לברך לרואה אלא גבי נר חנוכה – משום חביבות הנס".

ולאחר שראינו את גודל חשיבות פרסומי ניסא בהדלקת נרות חנוכה, מה יהיה דינו של אדם שהדליק את הנר וכעבור זמן קצר כבה? הדעת נותנת שלא יצא ידי חובתו ועליו לחזור ולהדליק, שכן העיקר הוא פרסום הנס, ואם הנר לא הספיק לדלוך למשך שיעור זמן ההדלקה – יחזור וידליק.

אך ההלכה אינה כן. אומרת הגמרא (שבת כ"א ע"ב): "כבתה אין זקוק לה". אם הוא שם שמן בכמות מספקת לשיעור הזמן, והניח את החנוכיה במקום שהרוח אינה אמורה לכבות את הנרות, אם בכל זאת כבו הנרות מיד לאחר ההדלקה – יצא ידי חובת המצווה ואינו חייב לחזור ולהדליק.

ונשאלת השאלה: מדוע?! הרי עיקר ההדלקה היא משום פרסום הנס, ואם הנר לא הספיק לדלוך שיעור זמן ההדלקה חסר בפרסומי ניסא, ומדוע "כבתה אין זקוק לה"? אדם צריך למכור את בגדו כדי לקנות נר חנוכה. ומה יצא לבסוף? הוא ישאר קרוב מכאן ומכאן, בלי בגד ובלי הדלקה!

אלא מכאן אנו רואים, שלא כל מה שנראה בעינינו ככשלון הוא אכן כזה. "כבתה אין זקוק לה". עליך מוטל להדליק, ועל ידי עצם ההדלקה פרסמת את הנס. ואם אתה מצידך פעלת כראוי ועשית את המוטל עליך – המעשה מושלם, ללא דופי.

כוחם של נרות חנוכה

ג'ק ודיאנה היו זוג יהודי באוסטרליה. במקור הם היו יעקב ודינה. הוא היה בן לניצולי שואה שהתרחק מהיהדות. הוא ואשתו התנהגו כמו גויים גמורים. לא קיימו מצוות, לא שבת, לא יום כיפור, לא חמץ בפסח. כלום!

יום אחד קראה האשה בעתון מקומי שהיהודים חוגגים בדצמבר את חג החנוכה. וכיצד חוגגים? מדליקים נרות בחנוכיה בחלון הבית.

היא החליטה להדליק נרות בחלון. כמוכן, בלי שום ברכה. אין לה מושג מהן הברכות שמברכים על ההדלקה. כמו כן, כמוכן, היא לא הקפידה על ההלכות. העיקר שהחנוכיה דולקת בחלון והאורות מרצדים.

באותו הלילה התחוללה סערה גדולה באזור מגוריהם, היו שטפונות עזים. היתה הפסקת חשמל כללית בכל האזור, עלטה מוחלטת. הגיעו כוחות חילוץ. בני הזוג צעקו לעזרה, אך איש לא שמע את קולם.

לפתע ראה איש הצלה אורות מרצדים מהחלון. היו אלו נרות החנוכה שהדליקה האשה. הוא הבין שבדירה היא מתגוררים אנשים. הוא עלה עם צוותי ההצלה לדירתם ובני הזוג חולצו בשלום.

בשעה שהיא הדליקה את הנרות היא לא שיערה לרגע שנרות החנוכה יצילו אותם ממיתה. היא לא התכוונה להדליק את הנרות כמצווה, אלא סתם כטקס יהודי סמלי. אבל משמים הראו להם את כוחם של נרות חנוכה. המקרה הזה גרם להם לפקוח את עיניהם, ובעקבות זאת הם התקרבו ליהדות והחלו לשמור מצוות.

החושך המוחלט הפך לאור גדול

ביפו פעל תלמוד תורה לילדי האזור. בכתה ח' היו ארבע העשר ילדים. במשך שנה שלמה פעלו פעילי 'לב לאחים' וארגון 'אחינו' לשכנע אותם שבסיום השנה ימשיכו את לימודיהם בשיבה קדושה, אך כל השכנועים אלו בתוהו, אף ילד לא המשיך לשיבה, כולם המשיכו לבתי ספר תיכוניים. לפעילים המסורים היתה חלישות דעת מיוחדת מאחד התלמידים, ילד מוצלח וכשרוני, בעל מידות טובות. הם השקיעו בו מאמצים רבים, שוחחו איתו, שוחחו עם הוריו, הפעילו מכשב לחצים, אך שום דבר לא הועיל. הוא משיך את לימודיו בתיכון, חלם ללמוד רפואה.

הם חשו כשלון צורב. כיתה שלמה – אפס הצלחה. אחרי כמה שנים פגש אחד הפעילים בחור ישיבה צעיר. הבחור פנה אליו ושאל: "אתה זוכר אותי?" הפעיל הביט בו ולא זיהה אותו.

היה זה הנער הכשרוני מהתלמוד תורה ביפו. הוא סיפר שהתחיל את לימודיו בתיכון, אך הוא לא מצא את עצמו ואז החליט לעזוב את התיכון ולעבור ללמוד בשיבה.

כמה עגמות נפש היתה לפעילים המסורים! הם ניסו וניסו, אך ללא הצלחה. הם היו בטוחים שנכשלו כשלון חרוץ. כל ההשקעה של התלמוד תורה בתלמידים – ירד לטמיון.

אך לבסוף מה התברר? החושך המוחלט הפך לאור גדול.

ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה

התור המתארת את יפיו של יוסף הצדיק (לט, ו): "ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה". והדבר תמוה מאד, הרי התורה לא מספרת לנו ספורי דברים בעלמא, לכל מילה יש משמעות, ומה באה התורה ללמדנו בזה? איזו חשיבות יש ליפיו החיצוני של אדם?

יוסף ירד מאיגרא רמה לבירא עמיקתא. הוא היה בן יקיר של יעקב אבינו וזכה ליחס מיוחד ממנו. במשך שנים הוא למד תורה מפי אביו. הוא היה שנוא על אחיו והם השליכו אותו לבור מלא נחשים ועקרבים. אחר כך מכרו אותו לישמעאלים, הישמעאלים למדינים והמדינים למצרים. הוא הורד למצרים ונעשה עבד בבית פוטיפר.

במשך כל התקופה הזאת לא מאבד יוסף את התקוה שיום אחד יבוא מסע התלאות הזה לקיצו, והוא יחזור לבית אביו כמאז ומקדם. התקווה הזו מחזיקה אותו. הוא בטוח שאביו לא ירפה מלנסות לאתר אותו. הוא ישלח שליחים לכל העולם, יפרסם בכל מקום מודעות ענק עם כותרת זוועת – 'נעדר'. כשיתברר ליעקב שבנו שבי בבית אדוניו המצרי, הוא יהיה מוכן לשלם הון רב כדי לפדות אותו.

עוברת שנה, עוברת שנתיים שלוש, אך יוסף לא ראה שום סימן שמשוה עומד לקרות. אף אחד לא מחפש אותו. הוא עתיד להנמק במצרים. במצב הזה הוא עלול לאבד את התקוה, ובלי תקוה אין ערך לחיים. רוחו תשבר, הוא יאבד ענין במתרחש סביבו ויזניח את עצמו, לא יאכל ולא ישותה.

אומרת התורה: "ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה". במשך כל השנים, עם כל התלאות שעברו עליו, יוסף אינו מאבד את התקוה. גם עתה, אחרי שנוכח לדעת שאף אחד לא מחפש אותו, הוא נשאר איתן ברוחו. רצון החיים פועם בו כאילו הוא נמצא בבית אביו.

וכיצד הצליח לעשות זאת? כיצד עלה בידו לשמור על צלם אנוש ולא לאבד מיפיו כהוא זה? – "ויהי ה' אתו" (פסוק ג). הוא לא לבד! הוא ידע שבתוך החושך ה' נמצא איתו. לכן "וכל אשר הוא עשה ה' מצליח בידו". אם ה' נמצא איתו – אין זה חושך! החושך הוא רק שכבה חיצונית, שאם מסירים אותה רואים אור גדול.

שעת דמדומים – שעת מבחן הבטחון

הדעת נותנת שהדלקת נר חנוכה תהיה בזמן חשכה מוחלטת, שאז אור הנרות מאיר את החשכה באור גדול. אך לא כך ההלכה. ההדלקה אינה נעשית בחשיכה, אלא בשעת דמדומים של בין הערביים ושקיעת החמה, בשעה שעדיין יש מעט אור היום. מדוע?

כשיש חושך מוחלט – לאדם אין ברירה אלא לבטוח בה'. אבל כשיש מעט אור, יכול האדם להשען העל האור ולחשוב בלבו שיוכל להסתדר בעצמו. זו שעת המבחן של האדם – האם יסמוך על עצמו ועל כוחות הטבע שסביבו, או שישים כל בטחונו אך ורק בה', ללא שיוור.

לכן מדליקים את הנרות בשעה שיש מעט אור, כדי להוכיח שלמרות האור איננו נשענים עליו כלל, אלא אנו נשענים אך ורק על בורא עולם. הבטחון המוחלט בה' הוא שנותן לנו את הכוח להצליח.

אומר רבי אלימלך בידרמן שליט"א: "משיח" – ראשי תבות: מדליקים שמונת ימי חנוכה.

כיצד יבוא המשיח כאשר "החשך יכסה ארץ" (ישעיהו ס, ב)? איך תבוא הגאולה כאשר הטומאה משתוללת בעולם?

אורו של משיח יפציע ויתגלה מתוך החושך. "כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים – ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה" (ישעיהו ס, ב). האור נמצא בתוך החושך והוא בוקע מתוכו.

אומר דוד המלך (תהלים כב, א): "למנצח על אילת השחר". כך תהיה גאולתם של ישראל – כדרך השחר העולה מתוך החשכה; מתוך עומק החשכה של הגלות – יצאו לאור גדול של גאולה וישועה.

(רבי גואל אלקריף – דורש טוב)

"ויהי מקץ שנתים ימים" (מא, א)

אמרו במדרש "אשרי הגבר אשר שם בה' מבטחו" זהו יוסף "ולא פנה אל רהבים" ע"י שאמר לשר המשקים וזכרתי וזכרתי נתוספו לו שתי שנים ע"כ

דברי המדרש תמוהים מאד דהנה בתחילה מתאר את יוסף כאיש אשר שם בה' מבטחו ולבסוף מציין אותו בחוסר בטחון שעל זה נענש בעוד שתי שנים? עוד תמוה מדוע נענש יוסף בזה שביקש משר המשקים שיזכור אותו הרי עשה בזה השתדלות המותרת ואף רצויה?

נאמרו בזה כמה ביאורים

הרש"ש (בהגהות על המדרש) וב"בית הלוי" ביארו דהנה התורה התירה לאדם לעשות השתדלות ע"י תחבולות אנושיות כמאמר חז"ל יכול [אדם] יושב ובטל [ולא יעשה שום השתדלות לפרנסתו ושאר ענייניו] תלמוד לומר "למען יברכך כו' בכל אשר תעשה" אמנם שיעור ההשתדלות המותרת אינו שווה בכל אדם, כל אחד לפי ערכו במידת הבטחון, כך צריך למעט בהשתדלות.

הנה יוסף הצדיק לפי מדרגתו במידת הבטחון גם השתדלות קטנה היתה מיותרת, ולכן נענש עבור שאמר לשר המשקים שיזכרהו וזה כונת המדרש "אשרי הגבר אשר שם בה' מבטחו" זהו יוסף שלעולם "לא פנה את רהבים" אלא, תמיד היה בוטח רק בקב"ה, ומה ראייה לך שהרי ע"י שאמר לשר המשקים וזכרתי וזכרתי נתוספו לו שתי שנים מוכח שהיה במדרגה גדולה של בטחון בה', שגם על ב' מילים של השתדלות נענש.

בספר "חפץ חיים" ("ח"ח חייו ופעלו" ח"ג) מבאר זאת הרב מ. מ. ישר, עפ"י מה שסיפר לו הרב הגאון הצדיק ר' יוסף אהרן רבינוביץ מת"ס "פרי דוד" את המאורע הבא:

יהודי חסידי בוורשא פנה אליו פעם בשאלה: היות והוא סובל מחמצן בקיבתו, פקדו עליו הרופאים לאכול רק מאכלים קלים ותכופים לבשולם, הרשאי הוא איפוא לאכול פשטידה [קוגל] בשבת?

ענה לו הרב - רשאי הנך לאכול פשטידה בשבת ולא יזיק לך מאומה בעזרת ה' יתברך, שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא אין לך איפוא ממה לחשוש. שוב חזר האיש ושאל האמנם, רבי, לא יזיק לי? והיה בטוח שיקבל הבטחה נוספת.

אמר לו הרב, לא, שוב אסור לך לאכול! הישנות שאלתך מוכיחה שאמונתך בכחה של השבת רופפת היא, משום כך אסור לך לסמוך על זאת, אלא עליך למלא בדיוק אחרי הוראות הרופא.

בזה מובן גם אצל יוסף, אלמלי הסתפק יוסף בבקשה אחת משר המשקים "כי אם זכרתי" לא היה בכך משום עוול, השתדלות שכזו לא היתה מהווה סתירה לבטחונו, ואילו הוא שנה פעם נוספת "הזכרתי אל פרעה" פעמיים שטח את בקשתו לפני שר המשקים, בכך היתה משום הגדשת הסאה לבעל בטחון כיוסף הצדיק, בכך הרי מתח על עצמו חשד שאף הבקשה הראשונה נובעת היתה מחוסר בטחון דק מן הדק לפי ערכו בבחינת "הקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה" ונענש בשתי שנים נוספות.

"חזון איש" (אמונה ובטחון" ב, ו) מבאר, יוסף ידע שאין הצלתו תלויה בהשתדלות, והכל מיד ה', אבל בהיות שנתחייב האדם בפעולות ולא לסמוך על נס חייב יוסף את עצמו לבקש משר המשקים. אמנם בהיות תכונת הרהבים שאין בטבעם לזכור ולהטיב לזולת, אין ראוי המעשה הזה רק מתוך יאוש, דמי שמיואש עושה כל מה שיכול, אף בדברים הרחוקים

אין נבון וחכם כמוך (מא, לט)

חכמתו של יוסף נראה חן בעיני פרעה ובעבורה הוא התמנה למושל בכל ארץ מצרים. החכמה והפקחות הן אחת מן התכונות היסודיות של כל מושל ומנהיג, הנדרש לעתים להכריע ולפסוק, כאשר המציאות אינה ברורה לפניו כלל וכלל.

בספר מורשת אבות מסופר שרבי דב בעריש מייזליס המונה המהרד"ם, נמנה בין פוסקי דורו. לא אחת ולא שנים נשאל בנושאים שהסעירו בשעתם את כל גדולי הדור, כשהכל חפצים לשמוע גם דעתו השקולה, המלאה פקחות ודעת תורה.

בעיירות ישראל בפולין הילכו עד לתקופת מלחמת העולם השנייה סיפורים ועובדות על אהבתו לעמו ועל חכמתו ופקחותו בישבו על מדין.

פעם אחת התיצבו לפניו מלמד עני ובעל מלון עשיר לדין תורה. המלמד טען כי הזדמן למלון בערב שבת והפקיד את צרור כספו אצל הנתבע. הלה, יהודי בעל צורה, הכחיש את הסיפור מכל וכל.

שאל המהרד"ם את בעל המלון, הנתבע, אם יהיה מוכן להשבע על טענתו, והלה השיב בחיוב. בתוך כך גלגל המהרד"ם עמו שיחה על דא ועל הא. והנה הבחין בשעון זהב יפה המשתלשל מכיסו של העשיר. המהרד"ם גילה התעניינות גוברת והולכת בשעון היפה והוא בקש ממנו את הרשות להתבונן בו מקרוב. הלה הושיט את השעון למהרד"ם, אשר אמר: "שעון יפה כזה, ברצוני להראות לזוגתי. האם כבודו מסכים?"

"בוודאי", השיב העשיר מתוך הנאה גלויה.

המהרד"ם נכנס לחדר אשתו, נתן בידה את השעון וצוה עליה לגשת מיד אל אשת בעל המלון ולבקש ממנה את הפקדון, שהפקיד אצלה המלמד העני, וכראיה שאכן, בעלה שלח אותה, תציג את השעון המהודר שבידה. הרבנית עשתה כמצוותו, ולאחר שהות קצרה חזרה עם פקדונו של העני, ופני העשיר המכובד – חפו.

"אבל", הזהירו המהרד"ם, "אל תצעק עליה, שכן אצטרך להזמין אותך פעם נוספת לבית הדין!"...

סיפור נוסף המראה את חכמתו ארע לשתי נשים, אשר הביאו את כביסתן אל אחת הכובסות בעיר. והנה מתה הכובסת, ויורשיה לא ידעו למי שייכת הכביסה.

"כולה שלי!" טענה אחת הנשים, ואילו השנייה טענה לעומתה: "חציה שלי!"

החליטו היורשים להביא דין זה בפני המהרד"ם, אשר שמע את טענות הנשים, ושלחן לביתן עד למחרת היום. כשיצאו, ביקש מבני ביתו שיוסיפו כבסים משלהם לערימת המריבה, המונחת בביתו.

למחרת, כאשר הופיעו הנשים, פנה אל זו שטענה "כולה שלי", ואמר: "הסתכלי עוד פעם, האם באמת כל הכביסה שלך?" האשה עשתה עצמה כבודקת את ערימת הכביסה והכריזה בביטחון: "הכל שלי!"

הרב פנה לשנייה ושאלה: "האם תוכלי למיין ולהפריד בין מה ששייך לך ובין מה שאינו שלך?"

זו, אכן, מיינה כראוי ושמה בצד את הכבסים של חברתה ואת הכבסים שהוסיפו בני משפחת המהרד"ם...

השנייה נבוכה כשנודע לה שהרב הערים עליה, וקבלה בהכנעה את נזיפתו ואת דרישתו להסתפק במה ששייך לה...

ויהי מקץ שנתיים ימים (מא, א).

"קץ שם לחושך", זמן נתן לעולם כמה שנים יעשה באפילה, זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפילה, כיון שהגיע הקץ חלם פרעה חלום (ב"ר פ"ט, א).

יוסף מצטער ומתענה שנתיים ימים בבית הסוהר, וכל זה למה? מפני שהשתדל אצל שר המשקים! והדבר פשוט למה נתייסר כ"כ, כי הקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה, למרק עוונותיהם.

הקב"ה מדקדק עם הצדיקים

ולמה מדקדק הקב"ה כ"כ עם הצדיקים? שמעתי מהגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, דהבונה בנין גדול ורב קומות צריך לדייק ביסודות הבנין מאוד מאוד, כי כל סטיה וטעות קטנה ביסודות, גורם עיוות גדול בקומות העליונות. כך גם הצדיקים שהם יסוד העולם, מדקדק הקב"ה עמם בדקדוק דק עד אין נבדק, ומפני כך דקדק הקב"ה עם יוסף כ"כ.

ומאחר והצדיקים יודעים את הסוד הלזה מחבבים המה את היסורים וחפצים בהם, וכמו דאיתא במדרש (הובא בתורה שלימה) "ויהי מקץ שנתיים ימים" דלכאורה תיבת "ימים" מיותרת. אלא לומר לך, שיוסף היה

מכל תועלת, אבל אין לבוטח לעשות כל אלה, ואין פעולה זו מפעולות החובה ואחרי שאינה חובה היא אסורה.

השתדלות יתר מזיקה

בספר "שאל אביך ויגדך" (ח"א ס"ג) מסופר: בפרוץ מלחמת העולם השנייה שהה הגר"י זצ"ל בוורשא, ושם התאכסן בביתו של נגיד אחד. מכיון שהרב הקפיד שלא לאכול 'חדש', הביא עמו כמה ככרות לחם, שאין עליהם חשש 'חדש', כדי שיהיה לו מה לאכול בינתיים. כבר הגיעו עשרת ימי תשובה, והמלחמה כבר היתה בעיצומה. העיר וורשא היתה נתונה במבול של הפצצות מן האויר מידי הגרמנים ימ"ש. כאשר נכנסה הרבנית לחדרו של הרב זצ"ל, ראתה שהוא אוכל על השובע, ואינו דואג להשאיר לחם לסעודת ערב יום הכיפורים שהיא מצות עשה. לשאלתה של הרבנית על כך, ענה הרב כי לא צריך לדאוג, כי הוא סומך ובוטח שהקב"ה יזמין לו לחם שאין בו חשש חדש לסעודת המצוה של ערב יו"כ"פ, אבל מכיון שדעתה של הרבנית לא נחה השאיר הרב שני כזיתים של לחם לאחר הסעודה.

והנה בערב יו"כ"פ נכנס אחד האופים של העיר להרב מבריסק וכמה ככרות לחם בידו, ואף בישר לרב, היות ויודע אני שהרב אינו אוכל לחם שיש בו חשש חדש, הנה אני אגדתי מזון וקמח לקראת המלחמה והקמח הזה אין בו חשש חדש. הפנה הרב זצ"ל מבטו לעבר הרבנית כרוצה לרמוז לה כשיש בטחון בה' אין מה לדאוג...

לאחר כמחצית השעה, נכנס האופה וסיפר לרב כי הכין גם דגים לצורך סעודת ערב יו"כ"פ, אבל בשעה שיצא מביתו, ומגש הדגים בידו, נפלה לפתע פצצה במקום סמוך לו, ומחמת הדף הפצצה נשטם מידו המגש עם הדגים ונפלו לריצפה ואינם ראויים עוד לאכילה.

אמר על זה הרב לרבנית, אילו נמנעתי אתמול להשאיר אותם שני כזיתים של לחם לצורך היום, הייתי זוכה גם לדגים הללו לסעודה, אבל בעשיתי השתדלות זו - נעשה פגם במידת הבטחון, ולכן לא היתה לנו הזכות ונפלו הדגים לעפר ונפסלו לאכילה!...

(אוצרות התורה)

משל נמרץ בענין זה המפורסם בספרי המוסר על עניין ההשתדלות: עני אחד שזה ימים לא בא אוכל מזון לפי, והעניות מראה אותותיה על פניו המסכנות מבלי יכולת להסתירה. מהלך לו אותו עני ברחובות העיר שמא ימצא מזונו ומלבושו מאנשים רחמנים, והנה יהודי טוב מזדמן לפניו, שואלו העני: אולי מכיר אתה מקום גמ"ח המחלקים מזון ומלבוש לעניים בחינם? עונה לו היהודי: בודאי, האיק לא שמעת, ברחוב יפו ישנם אנשים גומלי חסדים המחלקים חנים אוכל ומזון! ובפרט לנצרך כמוך שנראה שזה כבר כמה ימים שלא אכלת כראוי, לך למקום זה ותשביע רעבונך. שמח העני, והלך לכיוון אותה כתובת. משום מה טעה, ובמקום להיכנס לרחוב יפו בית מס' 18, נכנס לבית מספר 16 באותו רחוב. בית גדול, נאה ומרווח, מקיש הוא בדלת, והנה לקראתו בעל הבית, פותח הוא בשאלה לרצונו, ומשיב לו העני, האם כאן הוא בית הגמילות חסדים למאכל ומלבוש? תיכף קלט בעל הבית שעני זה טעה, שבמקום להכנס לבנין 18 הסמוך הגיע לביתו במספר 16 והחליט לנצל, השיב לו: "בודאי, כאן מחלקים הכל, אולם אזנך הטעתה אותך במעט, החלוקה אינה בחינם לגמרי, צריכים קצת לעבוד" חשב העני שמסתמא טעה וכי מי נותן אוכל ומלבושים חנים, ובכן, אמר לבעל הבית: "מסכים אני לקבל עבודה כלשהי על מנת שלעבר אקבל מזון ומלבוש" הבטיח לו בעל הבית שאכן כדבריו כן יהיה. העני הרעב והמיוגע עבד יום שלם בביתו של בעל הבית, ניקה לו את גינתו, את ביתו, וכמו כן ביצע שליחויות מסוימות. לערב, והוא כבר כמעט נופח את נשמתו, מבקש הוא על נפשו את מזונו ומלבושיו, תיכף משיב לו בעל הבית: "בודאי, אקיים הבטחתי לך, תיכנס לבנין הסמוך ושם תקבל ככל אשר תחפוץ", העני בתמימותו חשב כי זו הפרוצדורה, עובדים כאן ומקבלים שם, הולך הוא לתומו לבנין הסמוך, וטענתו בפיו: "עבדתי בבנין הסמוך על מנת לקבל כאן מזונות ומלבושים", מיד הבין בעל הגמ"ח שאכן נפל עני מסכן זה בשכנו הנוכל, בשל טעות בכתובת, ואותו נוכל ניצל כביכול שעל מנת כן יקבל כאן את מזונו ומלבושו שהיה מקבלם חנים אילו היה מגיע ישר לכתובת הנכונה.

והנמשל הוא, האדם נצרך למזון ומלבוש ולייתר צרכיו, פוגש הוא ביצר הרע והלה מציע לו "להשתדל", בלא השתדלות תמות ברעב! צריך להשקיע גוף וראש בעולם הזה והגם שלפעמים באה השקעה זו על חשבון תורה ותפילה או יתר מצוות, ולאחר שעמל ועבד, שולחו יצר הרע לקבל מחייתו ומאת ה"פיתוח את ידך ומשביע לך חי רצון"... שהרי, וכי ליצר יש לו חיים ומנוח ליתן לאדם? הרי הוא מקור המוות והרע! נמצא האדם נגרר לפיתוי הבטחת מזונו מיצרי הרע כשלמעשה שולח הוא אותו לקבל את מזונו מאותו מקור שהיה נותן לו את פרנסתו וגם יותר ברווח וכבוד אילו לא היה טורח על חשבון תורתו ותפילתו.

יקר שילם בעצמו וכמה התעקש והתחנן לעשות עסק זה כדי לסבול את כל זה.

ויש להוסיף על המשל, דבמשל האדם בעצמו ביקש והכריע לעצמו את היסורים, ואילו באופן הרגיל, הקב"ה הוא שמכריע טובת האדם ומזכה לו את יסוריו באהבה ובחמלה! ובעוד שבמשל חסר לו לאדם את הידיעה שהוא בחר בזה, ולכן אינו שמח ביסוריו, הרי בכל יסורים יש כבר את הידיעה, שכיון שהקב"ה החליט בשבילו יסורים, הרי שכדאי וכדאי, ולמה א"כ "מתאנח" האדם? משום שהוא לא החליט...! רק "מענישים" אותו ולכן רוצה לברוח...! אמור מעתה שכל מה שחסר כדי לשמוח ביסורים זה רק "התבוננות" בדבר ותו לא.

חביבים יסורים - ביסורי עצמו

ברם, ראוי להעיר, שלא יאמר אדם, אם כך הוא החשבון וכך היא האמת, א"כ כשאראה את חבירי גונח מיסורין אבוא ואומר לו - "חביבים יסורים"... דברים אלו יאמר כשיתייסר הוא, אבל כשחבירו מתייסר ביסורים צריך להיות נושא בעול עם חבירו, להשתתף בצערו ולעזור לו ככל יכולתו, ולא להרגיעו ב"חביבים יסורים"... כמליצת הועלם שיש העובד על "גדלות האדם" של עצמו, ועל "ביטול היש" של זולתו... או שאת עצמו משביע עם אוזים מפוטמים, ואילו את רעבון חבירו ממלא עם "בטחון"... לא זו הדרך ולא זו העיר!

וכבר אמרו בגמ' בר' אלעזר הגדול שנחלה ובאו תלמידיו לבקרו (סנהדרין ק"א) כמה וכמה אמירות אמרו התלמידים לר"א, ואילו ר' עקיבא נענה ואמר, "חביבים יסורים", אמר להם ר"א סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי, שאמר חביבים יסורים, ויש לדקדק בלשון ר"א, שאמר והדגיש, דברי עקיבא "תלמידי"? וכי אין אנו יודעים שר"ע תלמידו של ר"א.

אלא שמפני שהוא תלמידו, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, ממילא חש ביסורי ר"א רבו כבן שמרגיש יסורי אביו, ואז אימרתו זו מטוב לבו היא יוצאת לנחם את רבו, דאל"כ היה אומר לו - חביבים יסורים? לנפשו תנעם! אך כיון שמדובר בעקיבא "תלמידי" אמר, סמכוני ואשמעה! פלאי פלאים! (לב שלום)

פרעה חלם חלום, ורוחו התפעמה. קרא לחכמים ולחרטומים, ולא הניחו דעתו. הודיעוהו אודות יוסף, והזהיקו. פתר לו יוסף חלומו, והוסיף: "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים. יעשה פרעה ויפקד פקדים על הארץ וחמש את ארץ מצרים בשבע שני השבע, והיה האכל לפקדון לארץ לשבע שני הרעב, ולא תכרת הארץ ברעב" (בראשית מא, ג-לו). וכתב הרמב"ן: "ואמר יוסף כל זה, בעבור שיבחרו אותו. כי החכם עיניו בראשו". ותמה ה"אור החיים" הקדוש זצ"ל: מדוע נעשה יוסף יועץ למלך, הלא לא נתבקש אלא לפתור החלום!

נענה על כך, במעשה שהיה -

לאחר מלחמת ששת הימים היתה התעוררות גדולה. כגודל החרדה לפני המלחמה כך גודל הפורקן, וירושלים נכבשה, והר הבית בידינו, וחזונו לכותל המערבי, ולקבר רחל, ולמערות המכפלה. הגאון רבי יעקב אידלשטיין (שליט"א) [זצ"ל], רבה של רמת השרון, ערך כנס הודיה והזמיני לשאת דברים. היו שם אנשי צבא לרוב, וכשהגעתי הודיעוני שהוחלט לשנות את צביון המעמד: לא דרשה, אלא סימפוזיון, שאלות ותשובות. לא מצא חן בעיני: אני רציתי לקבוע את הנושאים.

קמתי ואמרתי: "הזמינינו לדרשה, שינו לסימפוזיון. סיפור, מוכנים לשמוע?"

"כן!" ענו במקלה. סיפור, מוכנים!

פתחתי בסיפור הידוע. בפוזנא, עירו של הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל, היה בעל תוקע ותיק, שליבו נטה אחר המשכילים ויסודות אמונתו התערערו. העבירו רבי עקיבא איגר ממשרתו, והלה התאונן בפני מושל העיר: הן שומר תורה ומצוות הוא, אלא שהתחבר עם המשכילים. אמת, שוחר קדמה הוא, והרב חשוך, ממורדי האור, ומשום כך הדיחו!

הבטיח המושל לברר זאת. קרא לרבי עקיבא איגר, ושאל מדוע הודח בעל התוקע הותיק.

הרב לא חפץ להכנס עם המושל בפולמוס, וענהו: "לא הדחתיו, להפך. הוא העלה בדרגה -

עד עכשיו תקע בראש השנה. אבל ידוע לך שהיום הקדוש ביותר ליהודים הוא יום הכפורים. היהודים צמים בו מערב עד ערב, הולכים יחפים ולובשים לבנים ומעתיירים למחילת עוונות" - המושל ידע.

"ובכן, הזמן הנעלה ביותר ביום קדוש זה הוא לקראת סיומו. מתפללים בו תפילה מיוחדת שאין דוגמתה בכל השנה כולה, תפילת נעילה, וארון

מצפה ומחכה כ"כ עד שהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו את היסורים שיכפרו לו את עוונותיו, והיו נחשבים לו יום לשנה, ולרוב תשוקתו עברו עליו מחר שנתיים ימים, כשני ימים.

כך גם נראה גם אצל דוד המלך ע"ה שביקש יסורים, וכך אמר "הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרי" (תהלים נא, ד).

גם אצל התנאים מצאנו בקשת יסורים, אצל ר' אלעזר בר' מעון בגמרא (ב"מ פ"ג), וגם בדורותינו אנו, שמענו מבאי ביתו של ר' מרדכי פרוגומנסקי זצ"ל, שקודם פטירתו שמעוהו מלחש, רבונו של עולם, הוסף יסורים על יסורי עוד ועוד כדי שאתנקה לגמרי מעוונותי.

הבורח מן היסורים

ואף שאין לנו מושג כלל בבקשת היסורים, ולא עוד שאנו מבקשים "ולא על ידי יסורים וחלאים רעים" אך לכה"פ צריכים אנו לא לברוח מן היסורים. והבורח מן היסורים, אמר על זה אדמו"ר הגאון ר' ליב זצ"ל, שהרי הוא דומה כמי שרואה את הקב"ה מרים מקל כדי להכותו, ולפני שהמקל מגיע לראשו, מסיר ראשו ובורח, והמקל נשאר באויר.

והמשיל החפץ חיים משל נמרץ על הבריחה מן היסורים, האיך נראה אדם שמתלונן על היסורין, ומבקש הרבה מה' להפסיק יסוריו, ולפעמים אפי' בא בטענות ח"ו. משל למה הדבר דומה, לאדם אחד שהיה צדיק וחסיד, גאון וקדוש, כל ימיו עסק בעבודת ה', אלא שהיה לו חסרון אחד שהיה בעל כעס.

ופעם אחת מתוך כעסו סטר על לחיו של אדם אחד, חומרת הדבר נתבאר בגמרא (סנהדרין נ"ח) שהסותר לועז של ישראל כסותר לועז של שכינה! והנה אדם זה עלה לאחר מותו לב"ד של מעלה, ומצאוהו שלם בכל מעשיו באופן נפלא, חוץ מחסרון זה שהכה באגרופ את חבירו, ומכיון שהיה עם הרבה זכויות נתנו לו אפשרות לבחור על עבירה זו, להיענש בגיהנום, אל לרדת לתיקון בגלגול, כמובן שאדם מעדיף גיהנום מגלגול, כי מי ערב לו שיצליח לתקן בגלגול מה שקלקל, עמד והחליט, גיהנום!

מינו עליו מלאך אחד ולקחו לגיהנום, הדרך הייתה ארוכה, ולכן איפשרה לו לחשוב על החלטתו, האם טוב הכריע או לא, ולאחר זמן החל להרגיש את חום הגיהנום קצת... הבין האיש שהנה הנה הם כבר בגיהנום, ולכן החל החום להפריע לו, וסבר בדעתו שטוב בהחלטתו, כי הנה היסורים נסבלים, כך הולך וחושב, ובנתיים עבר המצב מחום לבעירה ממש, וכולו החל להזיע בידי וברגליו, וראשו החל להסתחרר עליו.

כאן כבר היה משוכנע שזהו הגיהנום עצמו, ואינם הולכים עוד אלא כדי להגיע לפינה שייניחוהו שם כמה ימים... ולכן שתק ולא אמר דבר, אך ככל שהתארך הזמן ונתקרבו לגיהנום הלך והחמיר המצב, ובעוד שעד הנה רק כבד עליו גופו וראשו סחרחר עליו, כאן החל מרגיש אש בוערת בכל גופו ועוד מעט ואיננו, ומשראה שאין הגיהנום כמו שחשב בתחילה, פנה אל המלאך בשאריה כוחותיו, ושאלו האם זה החום הגבוה ביותר בגיהנום, או שבשבילי צריך תנור יותר רותח?

המלאך כלל לא התייחס לדבריו והחל סוחבו הלאה, ומשחזר על שאלתו, גיחך עליו המלאך, מה אתה מפטפט לריק ועל איזה גיהנום אתה שח, עוד לא הגענו לשליש הדרך!... מששמע כך הבין כי טעה טעות מרה בהחלטתו, ואמר בלבו כי דבר אחד עליו לעשות, ללכת מהגיהנום, וביקש רשות מהמלאך לחזור ולשנות החלטתו, ולאחר מו"מ קצר הסכים המלאך, ושבו לב"ד של מעלה, וביקש לפני הב"ד של מעלה שהוא רוצה לרדת לגלגול, ושיבא בפעם הב' ללא יד שבה הכה את חבירו, ובכך יוכל לתקן מה שקלקל.

טענו לו, והלא כל מטרת העוה"ז לעמוד בנסיון ומה בקשה היא זו? שקל בדעתו ואמר כי מוכן לוותר על כל זכויותיו וכל מצוותיו שעשה, כדי שיתאפשר לו לרדת ללא יד! ומכיון שזכויותיו רבים וגדולים היו הסכימו לבסוף בב"ד של מעלה, ונולד מחדש ללא יד!

מזל טוב! בבית יהודי פלוני על הולדת בנם החדש, אך שמחה מהולה בעצב, הילד בעל מום אין לו יד!

ההורים התקשו לגדל את צפיעם הלזה שלא יכל לתפוס אף דבר כראוי, וכך גדל הניק והגיע לת"ת, כולם עם שני ידיים, והוא... כולם נוטלים שני ידים והוא... כך גם הוקשה לו מלאכת הכתיבה, וכך היה תמיד מופלא לרעה בשוונות הילדים לצערו ולעגמת נפשו, עד הגיעו לבר מצווה והוצרך לעזרה בהנחת התפילין ולהיות גם מבויש על מומו.

אלא שאז גם ידע תפילה מהי, והחל קורא אל ה' בחזקה, למה? למה? ובדמעות שליש בוכה, ואינו מבין מדוע כולם עם שני ידים והוא עם יד אחת, מה פשעי ומה חטאתי? ובעודו מרבה תחינה ובקשה וצועק מלב נשבר לדעת מה זה ועל מה זה, יושב בשמים ישחק! אילו ידע איזה מחיר

הקודש פתוח כל שעת התפילה. וסיומה, בפסגת הפסגות, תוקעים בשופר

ולתקיעה זו מיניתי את המתלונן!

יראה כבוד המושל ויווכח, כי אך נרגן הוא וכפוי טובה!"

התרשם המושל והתנצל על הטרדת הרב הנערץ והטרחתו. קרא למתלונן והוכיחו על פניו: הרב שדרג מעמדו, במקום לתקוע בראש השנה מינהו לתקוע ביום הכפורים, והוא מתמרמר!?

הלה בא במבוכה.

לך ותסביר לגוי, שהרב עשאו ללעג ולקלס. שהתקיעות בראש השנה מדין תורה והתקיעה ביום הכפורים - וליתר דיוק, בצאת היום הקדוש - אינה אלא מנהג בעלמא, ולא היה אכפת לרב שהוא שיתקע.

נאזר בהסבר שגם גוי יבין: "אין מה להשוות! בראש השנה תוקעים מאה קולות, וביום הכפורים תקיעה בודדת!"

כאן קצרה רוח המושל. קצף וקרא: "הלא השופר בידך, תקע בו כרצונך!"... הכל גיחכו, וסיימתי: "זהו, רבתי -

המיקרופון בידי, ואשמיעכם את דברי..."

השמעתי דברים שאיני בטוח שנהנו לשמוע. ספרתי להם על הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל שכינס גבירים לדון בהקמת בית חולים יהודי שיוגש בו אוכל כשר ולא ילעיטו את החולים בנבלות וטרפות. דרש מכל אחד שיתחייב להחזיק כך וכך מיטות, כמיסת עשרו. עודם משוחחים, הגיעה קבוצת בני תורה לשחר פני רבן של ישראל. מיד נפנה אליהם באהבה וחיבה, התעניין וברך מקרב לב. חרה לעשירים על ההתעלמות מהם. הבחין בכך ואמר: "אל ירע בעיניכם. הם מחזיקים את מחצית בית החולים!" תמיהו: בני התורה העניים, מניין להם כספים כה רבים! אמר להם: "בתורתם מונעים הם דינים קשים וחליים ומדוים, ואת השאר תורמים אתם..."

כלפי מה הדברים אמורים, הלא התכוננו לרבבות הרוגים, ה' ירחם. הכשירו את שדרות רוטשילד לכל ארכן כבית קברות למקרה חרום. וברוך השם, כזה נצחון. למחות את חיל האויר של האויב בשלוש השעות הראשונות, ולא הוצרכו לכרות את הקברים. הרי זה בזכות בני הישיבות ולימודם! איני מזלזל, לא בנדיבים של בתי החולים ולא בחיילים המחריפים נפשם. אבל הצלחתם מתאפשרת בזכות לימוד התורה -

ושמעו את הדברים עד תומם, כי המיקרופון היה בידי...

הוא הדין כאן.

אמת, לא נדרש ליעץ למלך. אבל רצה שיבחרו בו, ו"המיקרופון" בידו, הכל מאזינים לו, ניצל את ההזדמנות והשמיע דבריו, ובתוך שעה היה למשנה למלך מצרים...

והתורה, כידוע, מלשון הוראה (זוהר ח"ג נג, ב). אף כאן, הוראה כה מחייבת -

ההורים, "המיקרופון" בידם.

המחנכים, "המיקרופון" בידם.

הרבנים, "המיקרופון" בידם.

רשות הדיבור נתונה, מאזינים לדבריהם, ינצלו את הבמה באופן מושכל להעביר רעיונותיהם להדריך ולהשפיע!

איך לא זיהו האחים את יוסף?

ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו (מב, ח)

כתב רש"י: "ויכר יוסף - לפי שהניחם חתומי זקן, והם לא הכירוהו - שיצא מאצלם בלא חתימת זקן, ועכשיו בא בחתימת זקן".

בזמנו, כשלמדתי בישיבה, היו כל הבחורים מתגלחים. כמעט ולא היו בחורים שגדלו זקן. אחרי החתונה היו מתחילים לגדל. היום איכשר דרא ויש הרבה בחורים שמגדלים.

היו לי חברים שהלכו לגור בבני ברק, ולא ראיתי אותם עשרים וחמש שנה. יום אחד אני מקבל הזמנה בדואר: אחד מהחברים שלי מחתן ב"ה את בתו הבכורה. אני מחליט לנסוע לבני ברק לאחל לו מזל טוב על השמחה הגדולה שבמעונו, ולפגוש חברים מהישיבה ששנים רבות לא ראיתי אותם.

בפעם האחרונה שנפגשתי איתם - לפני עשרים וחמש שנה בישיבה - הם היו בלי חתימת זקן. היום כולם עם זקן. מה אתם חושבים? שלא הכרתי אותם? בודאי שהכרתי! את כולם! אף על פי שקודם הם היו בלי חתימת זקן ועכשיו עם...

פלא פלאים, איך האחים לא הכירו את יוסף רק משום שלפני עשרים ושנים שנה לא היה לו זקן, ועכשיו יש לו. וכי משום כך לא מכירים בן אדם?

זאת ועוד, היו כל כך הרבה סימנים לפיהם יכלו האחים לזהות שהוא יוסף! חלק גדול מהרמזים יוסף בעצמו רמז להם, עד כי נדמה שחוץ משתי המילים - "אני יוסף", הוא נתן להם את כל האינפורמציה הנדרשת לזיהוי. זה ממש פלא פלאים איך האחים לא זיהו אותו...

סיפור עלייתו המטאורית של יוסף היה מפורסם בכל מצרים. בראש כל מהדורת חדשות, ובכותרות הראשיות של כל העיתונים, התפרסם המושל הצעיר, החדש, עלה לגדולה הישר מבית הכלא שבו ישבת שנים עשרה שנים, שם הוא פתר את חלומותיהם של שר המשקים ושר האופים, ולאור הצלחתו בפתרון חלומותיהם הוזעק לפתור את חלומותיו של פרעה. כל מצרים רעשה מכך שנער שהעיד על עצמו "כי גנב גנבתי מארץ העברים" נהפך באחת למושל מצרים.

מסתבר מאוד שגם האחים שמעו את כל הסיפור הזה... הם הרי יודעים שמוצאו של יוסף הוא מארץ העברים, והם מכרו אותו לארחת ישמעאלים שירדה מצרימה, וכמו כן הם יודעים שהוא מתמצא היטב בנושא חלומות ופתרונם. כל זה לא אומר להם כלום?...

האחים מגיעים למצרים, ויוסף מאשים אותם שהם מרגלים. לא פחות ולא יותר: "לראות את ערות הארץ באתם". כשחושדים במישהו שהוא מרגל, מה שואלים אותו? מה חוקרים אותו? על משדרים ומכשירי קשר, על שידורים אלחוטיים וקודים סודיים, על מפות ומצפנים, על מתקני השב"כ והעומדים בראשו... ואילו כאן, מה שואלים אותם? "היש לכם אב או אח?" זוהי שאלה ששואלים מרגלים. חז"ל סבראשית רבה צג, ח) מספרים שיהודה התפלא על השאלה: סליחה אדוני! "שמא בתך באנו ליקח, או אחותנו אתה סבור לישא?". מה זאת השאלה הזאת?

יתרה מכך, וכי שמענו דבר כזה שאנשים, שנאשמים בריגול, משתחררים כדי להביא את האח הקטן שלהם, וזה מה שיוכיח שהם לא מרגלים... וכי שמענו דבר כזה שלאנשים שנחשדו למרגלים המושל יורה: "כי אתי יאכלו האנשים בצהרים"...

ועוד, נתבונן, איזו סעודה הוא מכין לכבודה: "וישימו לו לבד ולהם לבדם ולמצרים האוכלים איתו לבדם כי לא יוכלון המצרים לאכל את העברים לחם כי תועבה היא למצרים". מתרגם האונקלוס: "ארי לא יכלין מצראי למיכל עם עבראי לחמא ארי בעירא דמצראי דחלין לה עבראי אכלין", הכבש שהמצרים עובדים לו - היהודים אוכלים. שוחטים לארוחת הצהרים של המרגלים כבש - שהוא אלהי מצרים! איך יתכן שהאחים אינם מתפלאים שהמושל שוחט עבורם את אלהיו?

חז"ל (חולין צא ע"א) אומרים על הפסוק: "וטבח טבח והכן", שיוסף הראה להם כיצד הוא שוחט את הכבש כדת וכהלכה, ואף ניקר בפניהם את גיד הנשה. הוא ידע שלולי זאת היו האחים מסיבים את תשומת ליבו, שעם כל הכבוד וההערכה שהם חשים כלפיו, אין באפשרותם לאכול משחיטת גוי...

הוא גם עדכן אותם שאת היין שהגיש לפניהם עשה יהודי ולא גוי, שאף חתם אותו בשתי חותמות, כך שאין להם כל מקום לחשוש מיין נסך... איך האחים לא מתפלאים על כך שהמושל מהדר בעבורם בכל דיני הכשרות היהודית?

הדברים מתעצמים בישיבה לסעודה: הכתוב אומר: "וישבו לפניו הבכר בכברתו והצעיר כצערתו". מפרש רש"י: "מכה בגביע וקורא: ראובן שמעון לוי ויהודה יששכר וזבולון, בני אם אחת, הסבו כסדר הזה שהיא סדר תולדותיכם וכן כולם. כיון שהגיע לבנימין אמר: זה אין לו אם ואני אין לי אם - ישב אצלי". מה צריך יותר מזה כדי לזהות את האיש?

ואם צריך יותר - יש: כשיוסף בא לאסור את שמעון, אמר שמעון לאחיו: את יוסף זרקתם לבור, ועכשיו אתם עוזבים אותי כאן? השיבו לו האחים שהדבר איננו תלוי בהם, אלא רצונו של המושל. חז"ל אומרים ששמעון נתן צעקה כזאת, ששניהם של שבעים גבורים מגבורי מצרים, נפלו. יוסף לא התרגש, ורמז למנשה, בנו הקטן בן השמונה, שיתן מכה קטנה לשמעון... וכשנתן לו אותה, אמר שמעון: "מכה זו מבית אבא היא!". אף אחד בעולם אינו יכול לתת מכה כזאת... רגע! רגע! איך מגיע לכאן בית האבא? האחים לא חושבים על זה?

יש עוד ועוד רמזים שיוסף שחרר לאחים, כדוגמת המטמון שהמרגלים "מוצאים" בשקיהם, ורוח ההתנדבות שתפסה את מנשה שאומר להם: "אלקיים ואלקי אביכם נתן לכם מטמון באמתחתים". מי נותן מטמון בשנות רעב? ועוד למי? לאנשים החשודים שבאו לראות את ערוות הארץ? יוסף, אם כן, אמר את הכל, חוץ משתי המילים "אני יוסף", בכדי שהאחים יוכלו לזהות אותו... כל אחד מאתנו היה תופס זאת. איך זה שהם לא תפסו?

הרבי שלי, רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, באר את הענין בהקדם שני יסודות:

"הוא יהיה לי עבד ואתם עלו לשלום אל אביכם". נו? מה אתם אומרים על זה? מה דעתכם על מי שחוטף ילד מאביו. תפסקו בעצמכם מה דינו! יהודה כעס עליו ואמר: לחטוף ילד מאביו? זה נורא נוראות! "והיה כראותו כי אין הנער ומת". דינו של מי שעושה מעשה כזהו הוא: "ממך אני מתחיל ובפרעה אני מסיים!" את כל מצרים אני אצבע בדם... זה דינו של מי שעושה מעשה נפשע שכזה...

אמר להם יוסף: אחרי שפסקתם את הדין, שלחטוף ילד מאביו הוא מעשה חמור המחייב את הריגת כל מצרים, התבוננו נא: ומה אתם עשיתם.

מובא בחז"ל (מדרש תנחומא מד, יח) שכך אמר להם: "לא כך אמרתם שאחיו של זה מת? אני קניתי אקראנו ויבוא אצלכם. התחיל קורא: 'יוסף בן יעקב בא אצלי! יוסף בן יעקב בא אצלי! ודבר עם אחיך שמכרוך'. והיו נושאים עיניהם בארבע פינות הבית... אמר להם יוסף: למה אתם מסתכלים לכאן ולכאן, אני יוסף אחיכם!"

הוסיף ואמר: "העוד אבי חי?" – אתם אמרתם שכשאבא יראה שהילד לא נמצא הוא ימות מיד. ומה אתם עשיתם? הרי אתם בעצמכם חטפתם ילד מאביו!

חז"ל (שם) אומרים, שמרוב בושה פרחו נשמתם ולא יכלו לענות אותו. היה צורך שהקב"ה ישיב להם אותה בחזרה.

על הפסוק "וירדו אחי יוסף עשרה", אומרים חז"ל במדרש: "בני ישראל אין כתיב כאן, אלא אחי יוסף, לפי שמתחילה לא נהגו עמו אחוה, כשמכרוהו, ולבסוף התחרטו ואמרו: אימתי נרד למצרים ונחזיר את יוסף לאבינו. וכשאמר להם אביהם לירד למצרים, הלכו כולם בדעת אחת להחזירו".

והנה, לפני שיוסף התוודע לאחיו, הוא ביקש: "הוציאו כל איש מעלי". כולם יצאו ורק האחים נשארו. ככל הנראה הוא אמר זאת במצרי, ולכן המצרים שהבינו יצאו, והאחים שלא הבינו מצרי נשארו. הפסוק מסיים: "ולא עמד איש אתו בתודע יוסף אל אחיו". אומר על כך המדרש, שיוסף הכניס את עצמו לסכנה גדולה, שכן האחים רצו להרוג אותו, אלא שבא מלאך ופזרם בארבע פינות הבית.

הפלא עצום: האחים ירדו למצרים כדי להשיב את יוסף לאביו, והנה לאחר שעברו כל כך הרבה תלאות, וסוף כל סוף מצאו את יוסף, הם רוצים להרוג אותו?

התשובה: כשהם ירדו למצרים לחפש את יוסף, הם חשבו למצוא אותו במקומות הכי מלוכלכים שיש במצרים. מי שמסלסל בשער, וראשו בהבלי העולם הזה ותענוגותיו, לבטח ידרדר במצרים, המלאה בטומאה, עד לשפל המדרגה. הם קיוו למצוא אותו במקומות כאלו, שכשיחזירו אותו לאביהם יוכלו לומר לו: 'תראה כמה טוב שמכרנו אותו, במקום שיעשה לך בושות כאן, עדיף שיעשה אותן רחוק מהבית, במצרים... אי אפשר לראות בן שכזה, ששקוע בעולם אחר, את ממשיך הדרך'...

לפתע הם רואים יוסף אחר מכפי שתארו לעצמם: מלך על כל האמפריה המצרית, שכל העולם צובא על דלתותיה לבקש חיים. מי שמתמנה למלך על מעצמה כזאת בוודאי שלא נכשל בתאוותיו. ואינו מתגלגל במקומות טומאה וטנופת. הוי אומר: החלומות אמתי! פסק הדין שפסקו עליו – טעות! אם נביא אותו לאבא, במצבו האמתי, אבא יקלל אותו על שמכרנו אותו... לכן הם בקשו להרוג.

כאן מתגלה יוסף במלוא צדקותו: למרות שאחיו זרקוהו לבור, ולמרות שגם עכשיו בקשו להרוג, הוא לא מדבר אליהם מילה אחת רעה. אדרבה, הוא מעודד אותם, תוך כדי שהוא מחבק ומנשק אותם, ומוכיח להם שלא כהתה עין האחזה שביניהם.

(רבי מאיר צימרוט – דורש טוב)

ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירו (מב, ח)

אמרו חז"ל (תנחומא וישב ה): "אלה תולדות יעקב יוסף" – שהיו פני יוסף דומין ליעקב. מניין? שכך הוא אמר: 'וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו', והרי בנימין קטן ממנו, והוא אומר 'בן זקנים? אלא שהיה איקונין דומה לו, הוי 'אלה תולדות יעקב יוסף'".

לאור זאת יש לתמוה, היאך יתכן שאחיו יוסף לא הכירוהו על אף שפניו היו דומים לפני יעקב אבינו. ומה גם, שנגלו בפניהם אותו רבים שרמזו להם כי המשנה למלך הוא אחיהם יוסף. כיצד יתכן שעשרה אחים חכמים ראו את עצמותו של מנשה והבינו כי כוח נפלא כזה מקורו בבית אבא, ואף על פי כן לא העלו בדעתם כי הם נצבים בפני יוסף אחיהם.

אנחנו יש לדעת כי קושיא מעיקרא ליתא, שהרי כל הכרת האדם היא רק ברצות ה', וכשאין הבורא חפץ שיכיר האדם את זולתו, נעשה האדם כעיוור אשר אינו רואה את שלפניו.

זהו שאמרו חז"ל במדרש (בראשית רבה נג, יד): "הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה מאיר את עיניהם". הקב"ה יצר בעולם מושג של טבעית עין אך כמו כל טבעי העולם, גם טבע זה עשוי להשתנות בכל עת על פי רצונו של בורא העולם. שום דבר אינו קבוע בבריאה. הקב"ה מחיה הכל בכל עת ובכל רגע, ברצונו מרחיב וברצונו מקצר.

היסוד הראשון – אדם חי על ההנחות הישנות שלו. הוא ממשיך לחיות לפי ההשקפות והדעות שנקלטו בראשו בילדותו, עד מאה ועשרים שנה. אם רוצים שאדם ישנה את דרכו, ויבחר במסלול חיים חדש, שונה ממה שחי עד היום – צריך לזעזע אותו!

יוסף היה צדיק אמתי, אולם הוא החביא את צדקותו במעשה נעור. חז"ל אומרים שהיה "מסלסל בשער ומתנאה בבגדיו", קצת מסרק את השערות, קצת מתלבש בבגדים סטייל לפי המודעה... אבל בתוך כל השטויות האלו הוא החביא את מעשיו הטובים.

האחים לא תפסו זאת. נכנס להם בראש שיוסף שקוע בעולם הזה ומנותק לגמרי מרוחניות, כי מי שפותח פתח ליצר הרע ומתעסק בשטויות הללו – סופו שהיצר הרע מתלבש עליו לגמרי. האחים לא תפסו שיוסף הצדיק מחביא את כל צדקותו בתוך מעשי הנעור, ועוד לומד מהם את כל המדות הטובות שלהם. כך הוא מצליח להתעלות אף יותר מהם.

כשיוסף חלם את חלומותיו, והוא בא וסיפר להם שאלומותיהם משתחוות לאלומתו, נכנס להם בראש שהוא חפץ בשררה. ברגע שראו שאביהם, יעקב, אוהב אותו יותר מכולם, ומלמד רק אותו את תורתם של שם ועבר – הם חששו מאוד: מי יודע מה יקרה פה? אולי יקרה מה שקרה אצל יצחק שרצה לברך את עשו, והוא יהיה ממשיך דרכו... שמא, פן ואולי גם יעקב רוצה שיוסף יהיה ממשיך דרכו, ואילו הם יהפכו להיות כמו בני הפילגשים, שאינם ממשיכי דרכם של האבות הקודשים? וכשראו שיוסף מביא דיבתם רעה אל אביהם, אמרו: יש לו תכנית שהוא לבדו יהיה הבן המבורך, ואותנו ישים בצד, בדיוק כמו ששמו בצד את ישמעאל ואת עשו.

מה עשו האחים? "וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם", כתב רש"י: "נקוד על 'את', שלא הלכו אלא לרעות את עצמם". האחים הלכו להתיעץ, מה עושים עם אח כזה, ששקוע בעולם החטא, ועוד רוצה להדחיק מתוך כלל ישראל.

דנו והחליטו: מה שהוא רוצה לעשות לנו – אנחנו נעשה לו. "לכו ונהרגוהו". בא ראובן ואמר: אני כבר עברתי מעשה של "פחז כמים", מהרתי מדי. בשל כך אבדתי את הבכורה, הכהונה והמלכות (במדבר רבה ו, ב). לא כדאי למהר ולהרוג אותו. נשב, נדון ונתבונן שוב מה לעשות, ובינתיים לא נהרוג אותו, אלא נשליך אותו לבור, והאחים הסכימו להצעתו.

כידוע, ראובן תכנן שלאחר שישבו מלשמש את אביו הוא יעבור דרך הבור ויוציא את יוסף ממנו, כפי שהעידה עליו התורה: "למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו", אולם הוא לא לקח בחשבון שבהעדרותו ערך יהודה התבוננות נוספת עם אחיו, והגיעו להחלטה שמוטב יהיה אם ימכרו את יוסף למצרים, משם לא היה עבד אחד שהצליח לצאת. זה עדיף מאשר שימות מרעב בתוך הבור. יוסף ישאר תקוע במצרים, ומה שהוא רוצה לעשות לנו, להוציא אותנו מכלל ישראל, זה בדיוק מה שנעשה לו – נוציא אותו מכלל ישראל. האחים הסכימו ומכרוהו כמה מכירות, עד שהגיע לבית פוטיפר.

ראובן חזר לבור מבלי שהוא יודע דבר וחצי דבר מהמכירה, הוא נעמד על שפת הבור וצועק: "יוסף! אני זורק לך חבל, אחוז בו ותעלה". שום דבר. אין קול ואין עונה. מה עשה ראובן? לקח יתד, קשר את החבל, ירק בעצמו לתוך הבור והחל לחפש את יוסף. לפתע עובר שם נח, ועוד נחש... ואז ראובן תופס את ראשו: עכשיו אני כבר מבין מה קרה ליוסף. לא צריך דמיון מדי גדול כדי להבין... זרקנו אותו לבור שלא היו בו מים, אבל לא שמנו לב שנחשים ועקרבים כן יש בו, והנחשים לקחו אותו למאורה שלהם...

ראובן יצא מהבור ואמר: "הילד איננו ואני אנה אני בא". בארו חז"ל, שכוונתו היתה: רציתי לתקן את מעשה בלהה, את החטא של "פחז כמים", ואמרתי לאחי לא למהר להרוג, אלא להשליכו לבור. למה לא בדקתי את הבור עד הסוף, לראות אולי יש שם נחשים? עדיין לא תקנתי מעשה בלהה!

סוף דבר, יוסף ירד למצרים, וכמו שאנחנו יודעים, הוא עמד שם בנסיגות כבדים מאוד. סוף כל סוף אחיו יורדים למצרים, ויוסף יודע שהם חיים על ההנחות הישנות שלהם אודותיו. כמה שתגיד להם שעשיתם לא נכון, ואני חלמתי חלומות, והחלומות מתקיימים, אתם משתחווים לי – לא יעזור שום דבר בעולם! הם יש להם פסק דין עליו שהוא "רודף", שרוצה להוציאם מכלל ישראל, ובאותה מידה צריך לעשות לו, ולהוציא אותו מכלל ישראל.

מיליון רמזים הם ראו כאן, אבל לחשוב שזה יוסף פרושו שחלומותיו אמתי, ופסק הדין שלהם מזויף, ולחיים צערו את אביהם! כל מהלך חייהם – טעות אחת גדולה... דבר כזה לא יעלה על הדעת לעולם!

אמר יוסף, איך אפשר להגיע למצב שבו הם יכירו בטעותם? הרי הדבר הקשה ביותר בעולם לאדם הוא להכיר בטעותו, להודות שכל מהלך חייו היה בטעות! הרי קל לו להוכיח עד כמה השני הוא הטועה...

כאן אנו מגיעים אל היסוד השני: אם רצונך להראות לאדם שהוא טועה, קח את הדבר שהוא עשה, ותספר לו שמישהו אחר עשה. תן לו להגיע על המעשה כאילו לא הוא עשה אותו אלא משהו אחר. הוא יפסוק בעצמו את הדין על האחר. רק לאחר פסק הדין שהוא בעצמו פסק, תגלה לו את האמת, שמי שבאמת עשה את המעשה הזה – זה הוא ולא אחר...

יוסף העליל על האחים את כל העלילה של המרגלים ושל הגביע, כדי לעשות לה את מה שהם עשו: הם חטפו ילד מאביו – וגם יוסף חטף את בנימין ואמר:

נמצאנו למדים, כי מדת האמונה בבורא יתברך שומרת על חיוניות האדם ומפיחה רוח נעורים בעצמותיו.

(הגרמ"י רייזמן – דורש טוב)

אי' במדרש נחומא סוף פ' וישב וברכה תחילת מקץ 'אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי כזב', אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף שבטח בהש"ת, ולא פנה אל רהבים שלא סמך על שר המשקים מהמצרים שנקראים רהב, ולכן ישב עוד ב' שנים בתפיסה על שאמר 'זוכרתי'. ובתרגום ירושלמי כתב שעזב יוסף את חסד ה' כביכול, וסמך על בשר המשקים, בבשר חולף, ולא זכר את הפסוק המפורש 'ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו, וברוך הגבר אשר שם ה' מבטחו', לכן לא הזכירו שר המשקים ושכחו, עד שהגיע זמנו להגאל, והיה מקץ שנים ימים ופרעה חולם והנה עומד על היאור'. (ו"ל בלשון ירושלמי: 'שבך יוסף חסדא דלעיל בחסדא דלרע וחסדא דלוי יתיה מבייתיה דאבוי ואתרחץ ברב מווגיית בבשר עביד ובשר טעם כסא דמותא ולא אידכר כתבא דכתיב ומפרש ליטי יהוי אי גברא די יתרחץ בבישרא וישוי בישרא רחצויה וברין יהוי גברא די יתרחץ בשם מימריה דיי ויהי מימריה דיי רוחצניה. מן בגין כן לא אדכר רב מווגיית ית יוסף ואנשי יתיה עד זמן דמטא קציה למתפרקא').

והקושיה מפורסמת שהמדרש פותח בשבחו של יוסף שבטח בה' ולא פנה אל רהבים, ומסיים בעונשו עוד ב' שנים בבית האסורים על שביקש ממנו שיזכרונו. כן בטח או לא בטח? וידוע שהבית הלוי מיישב קושיא זאת והגר"ז האריך לבאר, וכלל הדברים שכל אחד לפי מדרגתו צריך לבטוח בהש"ת. ושמעתי על זה הוספה מהגרמ"ד הלוי שבגמ' בסוף מכות דף כד, כתוב על תהלים טו, 'ואת יראי ה' יכבד זה רבי אלעזר בן רבי שמעון, ופרש"י שזה ע"פ המובא במס' ב"מ שראו שיצאה תולעת מאונו לאחר הסתלקותו כשהיה בביתו, וזה היה לו על ששמע זילותא דצורבא מרבנן ולא מיחה. ופרש"י שכיון שהיה ראוי לדקדק בכך, לפיכך הקפיד הקב"ה עליו על אותו הפעם שלא מיחה. הרי שכשרוצים למצוא אחד שקיים בשלימות 'את יראי השם יכבד' צריך למצוא אחד שנענש דווקא על זה שאף אחד לא נענש על זה, זוהי ראייה שהוא השלם במדה זאת.

ובזה מיישב שאם היה יוסף נענש על שאמר 'זוכרתי'. והרי אדם רגיל שאומר כך, זוהי מצות השתדלות המותרת והנצרכת, כמ"ש בחובות הלבבות וברמב"ן, אלא שהיה יוסף הצדיק שלם בתכלית השלימות במדת הבטחון, עליו נאמר, אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו, עד כדי כך היה שלם בזה, שעל דיבור אחד של 'כי אם זכרתי', נענש עוד שנתים בבית האסורים. וכמ"ש הבאר מים חיים בשם הבעש"ט 'אשרי הגבר אשר לא יחשוב ה', לו עון', אשרי מי שנחשב לו עון מה שהסיח דעתו מהש"ת לרגע אחד. כך אשרי חלקו של יוסף הצדיק שהוא נענש על דיבור קל כזה. זהו הביאור הפשוט.

ומהיכן למדנו שהיה יוסף הצדיק בעל בטחון שלם בתכלית השלימות, על מדת האמונה שלו כבר למדנו שהיה שמח בבית פוטיפר. ועל מדת הבטחון מבואר במדרש חז"ל כששלחו אחיו לראות את שלום אחיו ואת שלום הצאן, והיה יודע שאחיו מבקשים להורגו, והלך כי בטח בה' שלא ירהגוהו, אע"פ שמצד פשטות ההשתדלות היה לו לומר לאביו שאינו יכול ללכת משום פיקוח נפש. אלא שבטח ירה' בשלימות... כמו כן כשהיה בבית פוטיפר ואותה מרשעת נתנה לו שרתוע של ברזל בצוארו שלא יוכל לשחות ראשו לשמור על עיניו בקדושה וטהרה, והוא השיב 'השם זוקף כפופים', כל מה שאיימה עליו שתענישוהו, היה בוטח בהש"ת שהוא ישמור עליו. ולא עוד אלא דאי' בתנחומא שאמר היצר הרע ליוסף הצדיק שאם לא יסכים לחטוא יתפרסם הדבר בכל מצרים כאילו כן חטא, ויחלל שם שמים בריבם, ואילו יסכים לחטוא ח"ו, ישרא הדבר בסוד ולא יתחלל שם שמים... כמ"ש הרמב"ם שהחוטא בסתר עובר על חילול שם שמים בסתר, אך אם לא היה חוטא, היה עובר על חילול שם שמים ברבים, וכדאי' במדרש שהיא סיפיה בכל בי העיתונים שהאיש עברי הזה בא לצחק, עשרה שנים שלמים דברו כל מצרים מאותו עברי שבא לצחק. עד שעשה הקב"ה נס שיתחילו לדבר חדשות אחרות משר המשקים ושר האופים.

אעפ"כ עמד יוסף בנסיון, ואמר ליצר הרע, אני שומע לרצון ה', ואני בוטח בו שהוא יסדר שלא יהיה חילול השם, כמ"ש חז"ל 'אין שומע לי מפסיד'. לא יתכן שיצא הפסד מלהיות איש כשר ולעשות רצון השם. ואכן באמת כך היה כמבואר בתרגום יונתן שבדק פוטיפר את הטענות של אשתו, ומצא שהם שוא ושקר ולכן לא הרג את יוסף רק הניחו בבית האסורים נאה ומכובד, כל זה עשה לכבוד הרעבעצן שלו, והיא הלכה לספר בחדשות בטענות מדוע אין יוסף יושב בכלל יותר חשוך, בצינוק וכו', מדוע הוא יושב עם אסירי המלך המכובדים, והיא ברחא מבית פוטיפר כנקמה מדוע אין מענישים כראוי את יוסף... ועי' עוד משך חכמה שהאריך בזה.

ובפירוש יונתן כתב שבמקום 'אשר אסירי המלך אסורים' אסור להם לדבר אחד עם השני בבית האסורים, והכניסוהו דייקא שם כדי שלא יתגלה האמת, שאילו ידבר וסיפר שהיא שקרנית, הרי יתגלה קלונה ברבים. ובסוף פ' ויגש נתן יוסף כבוד לכומרים, רק אדמת הכהנים לא קנה, ופי' בתרגום יונתן שזה משום שזכר להם החסד שעשו עמו, שהכתבות בעיתונים היו מסתיימים שמתעם הכומרים נמסר שטענת הקלאפטע שנויה במחלוקת. ונמצא

לכן, כשהקב"ה לא רצה שהשבטים יכירו את יוסף, הם לא הכירוהו, וכפי שנאמר: 'משלב חכמים אחור ודעתם יסכל' (ישעיהו מד, כה). וטעם הדבר, משום שהקב"ה בקש שחלק גדול מעוון מכירת יוסף יתוקן על ידי חרדת לב השבטים ועל ידי אמירתם "אבל אשמים אנחנו" (בראשית מב, כא). מלבד זאת, נעשו על ידי כן תיקונים רבים וכך השתלשלה ירידת יעקב למצרים. לאחר שהתוודענו לאמת ובררנו כי קושיא מעיקרא ליתא, נברא את הדברים בישוב נוסף המתקבל על לב האדם, שכתב רבי פנחס מנחם מפילץ זצ"ל בספרו "שפתי צדיק":

השבטים לא הכירו את יעקב אביהם בהיותו בן שלושים או בן ארבעים, אלא בהיותו בן תשעים ומעלה. ובגיל זה לא ניכר היה על יעקב שדומה הוא ליוסף, שהרי כבר ביקש אברהם אבינו מהקב"ה שתהיה צורה של זקנה בעולם, לכן לא היתה לשבטים השגה כיצד נראה יעקב בהיותו בן ארבעים. השבטים זכרו את אביהם בעשרים ושנים השנים האחרונות, בהן הוא יושב עם שק חגור למתניו והתאבל על יוסף ביוגן ובאנחה. ואילו את יוסף הם ראו עתה בהיותו בן שלושים ותשע שנים, צעיר ושמח במלוא מרצו ואונו. משום כך, למרות שפני יוסף היו דומות ליעקב, לא הכירו השבטים את אחיהם.

והנה, לפני פטירתו ברח יעקב את יוסף במילים: "בן פרת יוסף בן פרת עלי עין בנות צעדה עלי שור" (לקמן מט, כב), ופרש רש"י, שבשעה שיצא יוסף במרכבת המשנה למלך, היו בנות מצרים צועדות על החומות כדי להסתכל בפייו. לכן נאמר 'צעדה' בלשון יחיד ולא 'צעדו' בלשון רבים, ללמד שכל אחת צעדה בפני עצמה כדי לראותו.

ויש להבין, איזה שבח הוא ליוסף שכל בנות מצרים הסתכלו בפייו? וכי זו המעלה שיעקב מצא לנכון לציין ביוסף לפני פטירתו?

ונראה לבאר, כי כל אדם, אחר שישב בבית הסוהר במשך שנים עשרה שנה, ובפרט שהיה אסור שלא באשמתו – בדרך הטבע הוא יוצא משם צל אדם. אפילו אם נכנס לכלא בהיותו בן עשרים ויצא בהיותו בן עשרים וחמש, צורת דיוקנו תהיה כבן שמונים ויותר. ובפרט כשלוקחים אדם חי ותוסס, המסוגל להיות מלך גדול, וכולאים אותו בין ארבעה כתלים – הרי אי אפשר לתאר את הצער והיגון המתעוררים בלבו. לא בכדי העידה הגמרא (בבא בתרא ח ע"ב) כי "שבי קשה מכולם".

אולם אם בכל ימיו בכלא הוא מתחזק באמונה ומחזיר ללבו כי כל העובר עליו נועד עבורו ולטובתו – הוא לא מאבד את שמחת חייו ונותר במלוא כוחו ועוזו. הנה לנו דוגמא ליהודי חסידי, רבי מרדכי רובשקין הי"ו, שישב בבית הסוהר במשך שנים רבות על לא עוול בכפו, ויצא לחפשי שש ושמח, כיום הוא נוסע מסוף העולם עוד סופו, להודות לה' יתברך ולעורר את ישראל לבטוח בישועתו תמיד בכל מצב. גם יציאתו מהשבי וגם שמחת החיים שלו הן שלא כדרך הטבע, ולא עוד אלא שיתכן שגדול הנס האחרון מהנס הראשון, שהרי בדרך כלל האדם יוצא מבית האסורים שבור ורצוף ונטול חדות חיים.

והנה יוסף הצדיק ישב בבית הסוהר במשך שנים עשרה שנה על לא עוול בכפו, ולאחר שנים כה רבות בכלא הוא היה אמור להראות כשולד אדם, אך למעשה, יוסף יצא לחפשי כשהוא יפה תואר ויפה מראה ופניו מאירות בשמחה וזאת משום שבמשך השנים בהן שהה בבית האסורים הוא התאזר באמונה ובבטחון.

על כך שבח יעקב אבינו את יוסף ואמר לו: "בנות צעדה עלי שור", כאומר: כיון שאתה יפה תואר ויפה מראה עד שכל בנות מצרים צועדות על החומות כדי לחזות בזיו פניך, אותי הוא כי הנך בעל אמונה ובטחון אף יותר ממני, שהרי אני הזדקנתי בטרם עת מחמת כל הצרות שעברו עלי.

זהו אמרו חז"ל (מדרש אגדה ויגש מז): "ולמה נחסרו משנותיו של יעקב ל"ג שנים? על שדבר כלפי מעלה. דקימא לו, כשם שמברך אדם על הטובה – כך יברך על החילוף, והוא לא עשה כך, לפי שבשעה ששאלו פרעה כמה ימי שני חיך, ויאמר יעקב אל פרע המעט ורעים". כלומר, יעקב היה נראה כפוף וזקן, ולכן שאלו פרעה בן כמה הוא. ועל כך השיב יעקב: "מעט ורעים היו ימי שני חיי".

חז"ל (בראשית רבה פד, ו) מתארים את הצרות שעברו על יעקב ועל יוסף "כל מה שארע לזה – ארע לזה, מה זה נולד מהול – אף זה נולד מהול, מה זה אמו עקרה – אף זה אמו עקרה... מה זה אחיו שונא אותו – אף זה אחיו שונאים אותו, מה זה אחיו בקש להרגו – אף זה בקשו אחיו להרגו... זה נשטם וזה נשטם, זה נגנב שתי פעמים וזה נגנב שתי פעמים... זה יצא לחוצה לארץ וזה יצא לחוצה לארץ, זה נשא אשה מחוצה לארץ וזה נשא אשה מחוצה לארץ, זה הוליד בנים בחוצה לארץ וזה הוליד בנים בחוצה לארץ... זה ירד למצרים וזה ירד למצרים".

והנה, לאחר כל הצרות הללו אמר יעקב "מעט ורעים היו ימי שני חיי", ואילו יוסף נשאר יפה תואר ויפה מראה.

נמצא שיוסף היה בעל מדרגה מופלגת באמונה ובבטחון, עד שהיה איש מצליח גם בהיותו עבד בית אדוניו, ושש ושמח גם בהיותו בבית האסורים. לכן השבטים לא הכירוהו, כיון שפניו לאחר הצרות היו דומות לפני יעקב לפני הצרות. ומה גם, שהשבטים נולדו לאחר שעברו על יעקב רוב הצרות, ובהיותם ילדים קטנים כבר היה לבן מחליף את משכורתו של יעקב קרוב למאה פעמים, על כן לא הכירו את יוסף.

שבאמת לא היה חילול השם כ"כ גדול. אך היא השתדלה שהוא יהיה על הכתורות למשך עשר שנים, והוא בטח בה' שבוודאי עוד יתקדש שמו ית' על ידו.

האדמו"ר רבי יענקלע דאנטווערפן זצוק"ל היה אומר בשם הרה"ק משינעווא זצוק"ל עה"פ בפ' מקץ 'ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אותו', ואמר יוסף 'בלעדי, האלקים יענה את שלום פרעה'. ואי' בגמ' סנהדרין דף נו: שאיסור עריות בבני נח ילפינן מתיבתא 'לאמר'. וזה שאמר פרעה ליוסף, הרי כולנו רואים שיש לך רוח אלקים לפתור חלום, וצ"ע שהרי 'אני שמעתי עליך לאמר', הוא מדבר איתו בלשון 'נקה', הרי אני שמעתי עליך שאינך קדוש כ"כ, ואיך הודיע אלקים אותך כל זאת... ויען יוסף 'לאמר בלעדי', היינו אני נקי מכל ענין של עריות המכונה לאמר.... אזי הוכחשו כל החדשות ששמעו שם עשר שנים בחילול השם, ויוסף הצדיק בטח בה' שבסוף יתקדש שמו ית' על ידו. וכיון שהיה שלם במדת הבטחון, לכן הזכירו במדרש שבבחו של יוסף שהוא שלם בתכלית השלימות, עד שתפסוהו על שאמר 'כי אם זכרתיני'. זה מוכיח שהוא שלם במידת הבטחון.

והרה"ק רבי יהושע לייב דיסקין זצוק"ל מיישב באופן בהיר שקושיא מעיקרא ליתא, כי הנה מצאנו ב' פסוקים על מדת הבטחון. במשלי פ"ג פסוק ה' כתוב 'בטח אל השם בכל לבך ואל בינתך אל תישען', ופי' הגר"א שיש במשלי כמה מדרגות במדת הבטחון, וזה הפסוק מדבר משלימות מדרגת הבטחון שאין לעשות שום פעולה מצדו כלל, כחזקיה המלך שאמר להקב"ה 'אני יושן על מטתי ואתה עושה' שאינו עושה השתדלות כלל. כיון שזכו דורו של חזקיה לשלימות בדיעת התורה, זכו לבחינת 'וחובל עול מפני שמן', מבלי לעשות שום השתדלות כלל היה להם נצחון במלחמה. לא כדוד המלך שאמר 'ארדוף אויבי ואשיגם' שזהו ע"י השתדלות, אלא בוטח בה' בכל לבו. פסוק נוסף למדנו בתורה 'וברכתך בכל אשר תעשה' שזוהי המדרגה הפשוטה שצריך האדם לעשות כלי ההשתדלות שעל ידה תושפע הליו הברכה. ומכיון שיש לנו שני כתובים המכחישים זא"ז יבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם, וכתוב [תהלים לו] 'גול אל השם דרך ובטח עליו והוא יעשה'. משל לאחד שמגלגל חבית, הוא עושה פעולה קטנה שמתחיל לגלגל החבית, אך אח"כ החבית ממשיכה להתגלגל בכל המדרון עד למטה מאליו, כך יסתכל האדם על מעשיו והשתדלותו, לא שהוא מוציא לפועל את הענין, אלא שהוא עושה פעולה קלה להתחיל לגלגל את העסק, ובטח בה' שהמשך הדברים יבואו ע"י השגחתו ית' לבד. ואם הוא בודק תמיד אם החבית מתגלגלת כרצונו, זהו שיצא מגדר הבטחון ונדמה לו שהוא מנהיג את העולם, לכן אמר דוד המלך 'גול אל השם דרך', אתה רק תתחיל לגלגל את הענין, והקב"ה ישלים לך כל מה שצריך. וזהו דרך הממוצע של בטחון והשתדלות, והיא הדרך הכשרה.

וכן עשה יוסף הצדיק, שבהשגחה פרטית היה שר המשקים איתו בבית הסוהר, ולא רצה לשתוק לגמרי שזהו הקצה האחרון של מדת הבטחון כחזקיה שאינו עושה כלום, בטח אל השם בכל לבך, וגם לא קיים 'בכל אשר תעשה' ולא התחנן לפני השר המשקים מדי הרבה, אלא אמר לו בדרך אגב 'כי אם זכרתיני והזכרתיני', וכדפרש"י שזה כאומר לו בפירוש אני איני סומך עליך, אלא שאם תזכרני תזכירני. שזהו הפירוש הפשוט, שאם תזכור אותי תזכיר אותי. ולא אמר לו בפירוש 'זכר נא, ואל תשכחני', לא ביקש ממנו כלל שיזכרנו, אלא שאם ישגיח השי"ת ויכניס לך במח לזכור אותי ותראה שזה שעת הכושר, אזי תזכירני. זהו לשון מעודן מאד מאד, שזה כשר ומהודר לפי דעת כל רבוה"ק, אפי' הבעש"ט הק' יסכים להנהיגה זאת לבעל מדרגה במדת הבטחון. שעושה השתדלותו ממש כבדרך אגב.

עוד כתב מהרי"ל שמצאנו דבר נוסף שלא הראה יוסף לשר המשקים שמאד קשה לו להיות כאן בבית האסורים, אם האדם באמת רוצה להשתדל בכל הכוחות, הוא מראה סימני מצוקה שאינו יכול יותר לסבול להיות כאן, יוסף הצדיק לא בשפתיו ולא בצורת חייו לא עשה פעולות כאילו קשה לו כאן, אדרבה היה מפזז ומכרכר בשמחה, לולא היה אומר לשר המשקים שיזכירוהו לפני פרעה, היה עולה על דעתו של שר המשקים לשלוח לו איזה ספר מתנה בבית האסורים, כי לא היה נראה כלל שיש לו רצון לצאת משם, הוא היה ממונה על הכל, [כמו בימינו יש הרבה אנשים שנכנסים במודע בכלא, ויש להם תפקיד להיות שר בית הסוהר, ומרגישים כמלך בגדוד. עיני ראו ולא זר.] מה לי הכא מה לי התם. אלא שיוסף הצדיק היה לו רצון לצאת רק באופן שהשליחות שלו כאן נגמרה והגיע הזמן, הרי הוא צריך לעשות איזה פעולה קטנה כמו שעשה השי"ת שהעולם מתנהג, בבחי' גול על ה' דרך, בטח עליו והוא יעשה.

שמעתי בשם האדמו"ר מטאלנא שליט"א הגדרה נאה בין חסיד ברסלב לחסיד חב"ד, חסיד ברסלב כשעולה למעלה ושואלים אותו האם התנהג כראוי, האם הלך כראוי בדרכי העבודה בעצת רבו הק' רבי נחמן זי"ע, וכיון שבאמת קשה להיות איש כשר אמיתי, לא היה יכול להשיב שאכן זכה להיות בתכלית השלימות, אדהכי והכי שלחוהו לגהינם, בבואו לגהינם, התחיל לצעוק ולקרוא בשם רבו, הרי רבו הבטיח שיוציאו מגהינם, וכך הוה, הגיע רבו ותפסו בפיאות והוציאו מגהינם כפי שהבטיח.

לעומתו חסיד חב"ד כשעולה למעלה גם הוא נותן דין וחשבון לפני השי"ת, [כמו שאמר הח"ח שכל הבעקטשעס והשניפסלאך נופלים בדרך, למעלה יש

להשי"ת או יהודים חמים, יהודים קרים, ויהודים פושרים, אין שום הבדל לאן הוא השתייך ואיפה הוא התפלל בשבת וכו'] שאלוהו האם התנהג בשלימות וגם הוא 'אין ולא ורפיא בידיה', שלחוהו לגהינם, והתחיל לצעוק לקרוא שם רבו שיבאו ויצילוהו, וכשמוע רבו כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש את קולו בא תיכף ומיד ממש ונתן לו דולר ויברך אותו בברכת דרך צלחה שיהיה בהצלחה בשליחות שהקב"ה שלח אותך לכאן. החסיד מליובאוויטש מעיד כי בשומעו זאת מפי רבו, תיכף ומיד בשומו על לבו כי אכן נשלח הוא לשם בשליחות, לקדש שמו ית' במקום ההוא, תוך כדי התבוננות זו נהפך כל הגיהנום להיות לגן עדן, הרי באמת אם משיג שהוא שליחו של הקב"ה ומתבונן בזה הדייב נעשה לו גן עדן בכל מקום שהוא נמצא. [ואין לו יותר צורך שימסכוהו מהגיהנום, והתבוננת על מקומו ואיננו. וכבר היה מי מהצדיקים שדיבר בקודשו שכאשר יבוא למעלה ויתנו לו פסק ללכת לגיהנום הוא ירץ שם בעז ובתעצומות, לעשות רצון קונו, ובעשיית רצון קונו, ממילא נהיה בתוך ד"א של עשיית רצונו ית' - גן עדן].

ובאמת הוא כך כי בכל מקום שהאדם נשלח לשם, יש לו שליחות מיוחדת שם. כמ"ש במדרש זרובבל בן שאלתיאל, 'כשם שקילוסו של הקב"ה עולה מגן עדן כך קילוסו של הקב"ה עולה מגהינם, ולא עוד שקילוסו מגהינם יפה מקילוסו מגן עדן', שעומדים שם יהודים ואומרים 'יפה דנת יפה עשית'. וביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק יאמר הקב"ה דבר תורה בסעודה של לוייתן, ואח"כ יכבדו את זרובבל בן שאלתיאל לומר קדיש, ואז ישוב רק צדיקים באותה סעודה, כמ"ש בגמ' ב"ב, אך לאחר שיאמר זרובבל בן שאלתיאל קדיש על הדבר תורה החדש שיצא מאת הקב"ה, וכשיאמרו יהא שמיא רבא מברך, ישמעו את קולו של זרובבל עד שאול תחתית, וכל רשעי ישראל יעמדו ויצעקו איתו ביחד 'יהא שמיא רבא' וישאל הקב"ה, מיהו זה שענה כ"כ יפה יהא שמיא רבא, ואז יוציאו כל הרשעים מהגהינם להשתתף בהמשך הסעודה. הרי שגם בגהינם הפרטי של האדם צריך לקיים שם שליחותו של הקב"ה, ולומר יהא שמיא רבא שם בשאול תחתית.

מי לנו גדול מיוסף הצדיק שהיה גר בגהינם מר ממות, אחיו התעללו בו בכיכול, והיה לו כל התירוצים לכל להרגיש איש מצליח, בהיותו במרחקים בבית אדוניו המצרי, רחוק מבית אביו ושבטי י"ה, אבל הוא לא נתן לנסיבות לקבוע את מצבו, הוא לא נתן לנסיבות להחליט שבבילו שהוא נמצא בגיהנום, אדרבא, הוא לקח את כל הנסיבות המשתנות הנוראות ועשה מכל זה 'שליחות', וממילא היה שם איש מצליח, ה' עמו, באשר ה' עמו, והצליחו בשליחותו בכל מקום שהקב"ה שולחו לשם, הרי הוא מצליח. [ובמאמר המוסגר, הרי אנו מכירים כמה שלוחי חב"ד הנמצאים במקומות כאלה, שמתוך כל הקשיים ברוחניות ובגשמיות היו צריכים להחליט כי נשלחו כפשוטו לגיהנום, אבל עם עבודת ה' שלהם עושים מהגיהנום עצמו - גן עדן, יעזור להם ה' במקומות מושבותיהם שיצליחו בשליחותם].

נחזור לעיל שיוסף הצדיק לא היה מראה סימני מצוקה שכואב לו, כמו מי שבא לפני העשיר ועושה הצגה מרה כמה קשה לו וכמה המצב בלתי נסבל, כדי להוציא ממנו נתינה הגונה, פעמים שהוא מדבר ופעמים שהוא בוכה ומראה סימני רחמנות, זהו מעבר לגבול ההשתדלות, זהו כבר לא בגדר 'גול אל השם דרך', אלא מגזים בגזרת 'בכל אשר תעשה'. וביאר מהרי"ל שבסוף נתגלה כמה הרוויח יוסף במדת הבטחון, שאילו היה מגזים להראות לשר המשקים סימני מצוקה, ולבכות לפניו שלא ישכחהו, יעשה לעצמו סימנים וקשרים לזכור אותו לפני פרעה וכו' וכו', מה היה קורה אז, היה מוציא את יוסף תיכף מבית האסורים, ואזי היה עדיין לפני חלומותיו של פרעה, שזה היה רק שנתיים ימים לאחר מכן. ולא היה נגאל מבית אדוניו ולא היה עולה לגדולה וכו' וכו' וכו'. ואפי' אם היה עולה לא"י, היה צריך יעקב לרדת למצרים בשלשלאות של ברזל. וכתוב במדרש רבה שבאלו ב' שנים בכל יום היה שר המשקים רוצה לזכור את יוסף והיה שוכח אותו, בלילה היה נזכר, ועושה לעצמו קשר בחגורתו לזכור למחרת את יוסף לפני פרעה, ובא מלאך והתיר הקשר ושוב שכחו ביום, וכך היה בכל יום ויום באלו ב' שנים. וכל זה היה לסיבה הנ"ל שיבא זמן האמת של יוסף לצאת ולהגאל ולעלות לגדולה.

ועתה מיושבים דברי המדרש כמין חומר, כי אדרבה כל עיקר דרשת המדרש הוא לשבחו של יוסף, כיון שהיה לו בטחון שלם בהשי"ת, וגם רק אמר לו בדרך אגב 'כי אם זכרתיני', לכן זכה להשאר עוד ב' שנים בבית האסורים, וזכה ששכחו שר המשקים במשך אלו השנתיים, וכל זה כדי שיבא הזמן שיחלום פרעה את חלומותיו, או אז יזכר בו שר המשקים ויציאוהו, ועי"ז יפתור החלומות ויעלה לגדולה. כך יש אנשים שעושים מדי הרבה השתדלות להשיג איזה שידוך או פרנסה, ועושים שמיניות באויר להשיג משהו כרצונו, בסוף נתגלה לו כמה מר הוא הדבר שכ"כ הרבה להשתדל עליו. היה עדיף להיות רגוע ולסמוך על השי"ת, לעשות קצת השתדלות אך בעיקר לבטוח בו שינהיגהו בדרך הישר, הכי טוב שיש בעולם. וכך זכה יוסף לגלות את השי"ת בעולם, כמ"ש האוהב ישראל מאפטא זי"ע 'וַיֵּשׁ יִמְנִי לְאָב, לְפָרְעָה וּלְאֶדְוֹן לְכָל בְּיָתוֹ וּמִשָּׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם' היינו שזכה יוסף להאיר בתוך ארץ מצרים שהקב"ה אב ואדון ובכל מקומות ממשלתו. וכתב האלשי"ך הק' שאילו לא חם הכשר שאכלו השבטים על שלחנו של יוסף, היו צריכים לאכול משלחנו של פרעה ח"ו, היו נשפעים משלחנו הטמא והיו נופלים ח"ו לשער הנון. וכל הסיבובים לטובה נתגלגלו דווקא ע"י בטחונו של יוסף הצדיק

שלא פנה אל רהבים, להשפיע מדי חזק על שר המשקים, והא ראייה שרק דיבר איתו בלשון פרוה ורק אמר לו 'כי אם זכרתני והזכרתני', שזה נוסח כשר ומהודר, מהדרין מן המהדרין, ועי"ז זכה ונתוספו לו עוד שני שנים, לא היה לו צער כי היה ה' איתו, ולאחר ב' שנים חלם פרעה ועי"ז נתגלגלה הישועה. הקב"ה בוחן כליות לב אם כונתך בהשתדלות לצורך מצוה או מתוך הדאגות ומכאן ילמד אדם בלשונו ומעשיו כשצריך להשתדל אצל בן אדם, הקב"ה בוחן אותו איך הוא מדבר לפניו, האם הוא כהגדרת 'אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו', או ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסיר לבו, כה אמר ה' והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב. כי גם כשצריך להשתדל אצל האדם, תרים טלפון תדבר איתו בנוסח של פרוה, ולא לצעוק עליו שלא ישכח ויזכור וכו'. רק גול על ה', לא להראות לאנשים שהוא נתלה בהשתדלות הזאת מאד חזק. הוא צריך לבקש כרצון ה' שעשה שצריך להשתדל, אך אין צריך לכסוס כ"כ הרבה צפריים כשמתקשר לאותו עסקן, וכמה כאבי בטן יש לו עד שהעסקן יחזור אליו, התקשרת, הוא לא הרים, תשאיר הודעה אחת, ולא עשר הודעות. וגם אם לא הצלחת למצוא אותו, אל תהפוך עולם לפגוש אותו, תהיה משוחרר לעשות את שלך, בנחת ושמחה. כמוכן שאם עוסק בשביל מוסדות התורה, אדרבה אזי צריך להשתדל יתר מן המדה. כמו בהשתדלות על אתרוג ושאר מצוות. אמנם גם בזה היו צדיקים מרבוה"ק שלא עשו הרבה מדי השתדלות לגבי מצוות, אך הדעה הכללית שלגבי מצוות יש לעשות ריבוי השתדלות, ואינו פסול כלל. אך זאת רק משום המצוה ולא משום כונות אחרות... כל הדברים הללו בוחן לבות כליות בוחן את האדם, הוא יודע תעלומות, כמה אתה משתדל וכמה נדמה לך שתשיג את המבוקש רק עי"ה השתדלות, או שאתה מגולל מקצתך וסומך על השי"ת שיצליח דרכך.

אברך ת"ח בן דורינו הדפיס סט ספרים 'לרעך כמוך', עתה הדפיסו כרך עשירי, זהו קיצור ספה"ק חובות הלבבות בשפה ברורה, ובסופו הדפיס קונטרס בענין השתדלות בשידוכים. וכתב בנין שלם בסוגיה זאת. רשימה ארוכה מרבוה"ק דס"ל דבשידוכים יש למעט בהשתדלות, עוד פחות מבענין הפרנסה. כן דעת הגר"א ודעימיה, וכן היה אומר החזו"א שההשתדלות בשידוכים זה רק בשביל להרגיע את העצבים, ואין זה שייך כלל לענין השידוך באמת. עושים טלפונים סתם כדי להעביר את הזמן... כי ההשתדלות לא יעלה ולא יוריד, אע"פ שבשום דבר אין ההשתדלות מעלה ומוריד, כי הקב"ה לבדו עושה הכל בכל אתר ואתר, אלא שבפרנסה אמרה תורה להשתדל ולא בשידוכים, כך הוא דעת כמה מגדולי ישראל. הדעה השניה מגדולי ישראל ההשתדלות בשידוכים היא כפרנסה, שצריך לעשות איזה השתדלות בבחינת 'גול אל השם' ובטח עליו והוא יעשה, היינו להשתדל קצת, ולסמוך על השי"ת שיושיענו. הדעה השלישית היא שבענין השידוכים ההשתדלות היא לצורך מצוה, ולכן צריך האב לבלבל את הראש לכל העולם, לברר ולחפור וכו', ולזכור עוד סעיף נוסף, שכל מעשיו אלו הוא בשביל שיצליח הוא בשידוך טוב, אלא שזהו לצורך מצוה, כמו אתרוג שהקב"ה צוה לנו לקחת אתרוג בט"ו תשרי, כך צוה לקחת אשה בן י"ח לחופה.

לאחר ששמענו ג' שיטות בדבר, לכאן יש לקחת המדה האמצעית. גול על ה' דרכך ובטח עליו והוא יעשה. וכמ"ש במשניות 'הלכה כדברי המכריע'. מי שעוד לא השיא את בניו עדיין מסתפק איזה שיטה צודק, מי שכבר השיא את בניו יודע בוודאי בלי שום ספק, שהקב"ה לבדו עושה הכל. יש לך אדם ששולח את הבן ללמוד בישיבה פלונית ולא בישיבה פלונית כדי שלא יזיקוהו בענין שידוכים, מה הפירוש 'שאטן צו שידוכים'? הרי הקב"ה עושה הכל כדי שהשידוך יצא מן הכח לפועל, אלא שהקב"ה מכניס גם את זה בראש שלך, ונמצא שזהו פירוש הדברים, אני שולח את הבן למוסד זה ולא למוסד זה, כי אני סומך ובוטח על השי"ת שהוא הכניס את זה לראש שלי, כפי הנראה כך רצונו יתברך שעי"ז יושלם השידוך שלו בהשתלשלות עי"ז שילמד בני דווקא במוסד זה ולא במוסד השני. כלל הדברים 'גול על השם דרכך', תעשה קצת השתדלות, בלי לחץ כלל. אם יתן השי"ת יתן ואם לאו לאו. כי כל ריבוי השתדלות הוא מסוכן האם אכן כונתו לשם מצוה, כי בשלמה באתרוג כך

לאחר ששמענו ג' שיטות בדבר, לכאן יש לקחת המדה האמצעית. גול על ה' דרכך ובטח עליו והוא יעשה. וכמ"ש במשניות 'הלכה כדברי המכריע'. מי שעוד לא השיא את בניו עדיין מסתפק איזה שיטה צודק, מי שכבר השיא את בניו יודע בוודאי בלי שום ספק, שהקב"ה לבדו עושה הכל. יש לך אדם ששולח את הבן ללמוד בישיבה פלונית ולא בישיבה פלונית כדי שלא יזיקוהו בענין שידוכים, מה הפירוש 'שאטן צו שידוכים'? הרי הקב"ה עושה הכל כדי שהשידוך יצא מן הכח לפועל, אלא שהקב"ה מכניס גם את זה בראש שלך, ונמצא שזהו פירוש הדברים, אני שולח את הבן למוסד זה ולא למוסד זה, כי אני סומך ובוטח על השי"ת שהוא הכניס את זה לראש שלי, כפי הנראה כך רצונו יתברך שעי"ז יושלם השידוך שלו בהשתלשלות עי"ז שילמד בני דווקא במוסד זה ולא במוסד השני. כלל הדברים 'גול על השם דרכך', תעשה קצת השתדלות, בלי לחץ כלל. אם יתן השי"ת יתן ואם לאו לאו. כי כל ריבוי השתדלות הוא מסוכן האם אכן כונתו לשם מצוה, כי בשלמה באתרוג כך

בדרך הדרוש

והכן ערב שבת היה ואין והכן אלא לשבת שנאמר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו וגו' עד כאן. ויש להקשות אם כן לפי זה אז דכתיב הבוקר אור והאנשים שולחו היה בשבת שחרית ואם כן היה חללו העבטים את השבת שהלכו בשבת. וצריך לומר כי פקוח נפש היה שם דיעקב ובני ביתו היו עטופים ברעב ופקוח נפש דוחה את השבת [ועיין ב"פ"ת ובגוה"ק] כמו דאיתא ברש"י על הפסוק למה תתראו למה תהיו כחושים ברעב. נמצא שיעקב ובני ביתו היו עטופים ברעב ולכן חללו את השבת. אך עדיין קשה על יוסף הלא הכיר את אחיו שהלכו בשבת ובדאי אחיו לא חללו את השבת אם לא היה פקוח נפש אם כן היה ציוה יוסף להחזירם ולא חס על אביו ובני ביתו שהיו עטופים ברעב. אך יש לומר דאפשר כהפירוש השני ברש"י על הפסוק למה תתראו למה תראו עצמכם בפני בני ישימעאל ובני עשו כאילו אתם שבעים כי באותה שעה עדיין היה להם תבואה. ואם כן יוסף ראה לאחיו שהיה פניהם שמוחים וגוראים כעשירים כדאיתא בילקוט ולמדו יוסף שיש להם תבואה (חנכות התורה)

והכן ערב שבת היה ואין והכן אלא לשבת שנאמר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו וגו' עד כאן. ויש להקשות אם כן לפי זה אז דכתיב הבוקר אור והאנשים שולחו היה בשבת שחרית ואם כן היה חללו העבטים את השבת שהלכו בשבת. וצריך לומר כי פקוח נפש היה שם דיעקב ובני ביתו היו עטופים ברעב ופקוח נפש דוחה את השבת [ועיין ב"פ"ת ובגוה"ק] כמו דאיתא ברש"י על הפסוק למה תתראו למה תהיו כחושים ברעב. נמצא שיעקב ובני ביתו היו עטופים ברעב ולכן חללו את השבת. אך עדיין קשה על יוסף הלא הכיר את אחיו שהלכו בשבת ובדאי אחיו לא חללו את השבת אם לא היה פקוח נפש אם כן היה ציוה יוסף להחזירם ולא חס על אביו ובני ביתו שהיו עטופים ברעב. אך יש לומר דאפשר כהפירוש השני ברש"י על הפסוק למה תתראו למה תראו עצמכם בפני בני ישימעאל ובני עשו כאילו אתם שבעים כי באותה שעה עדיין היה להם תבואה. ואם כן יוסף ראה לאחיו שהיה פניהם שמוחים וגוראים כעשירים כדאיתא בילקוט ולמדו יוסף שיש להם תבואה (חנכות התורה)

והכן ערב שבת היה ואין והכן אלא לשבת שנאמר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו וגו' עד כאן. ויש להקשות אם כן לפי זה אז דכתיב הבוקר אור והאנשים שולחו היה בשבת שחרית ואם כן היה חללו העבטים את השבת שהלכו בשבת. וצריך לומר כי פקוח נפש היה שם דיעקב ובני ביתו היו עטופים ברעב ופקוח נפש דוחה את השבת [ועיין ב"פ"ת ובגוה"ק] כמו דאיתא ברש"י על הפסוק למה תתראו למה תהיו כחושים ברעב. נמצא שיעקב ובני ביתו היו עטופים ברעב ולכן חללו את השבת. אך עדיין קשה על יוסף הלא הכיר את אחיו שהלכו בשבת ובדאי אחיו לא חללו את השבת אם לא היה פקוח נפש אם כן היה ציוה יוסף להחזירם ולא חס על אביו ובני ביתו שהיו עטופים ברעב. אך יש לומר דאפשר כהפירוש השני ברש"י על הפסוק למה תתראו למה תראו עצמכם בפני בני ישימעאל ובני עשו כאילו אתם שבעים כי באותה שעה עדיין היה להם תבואה. ואם כן יוסף ראה לאחיו שהיה פניהם שמוחים וגוראים כעשירים כדאיתא בילקוט ולמדו יוסף שיש להם תבואה (חנכות התורה)

והכן ערב שבת היה ואין והכן אלא לשבת שנאמר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו וגו' עד כאן. ויש להקשות אם כן לפי זה אז דכתיב הבוקר אור והאנשים שולחו היה בשבת שחרית ואם כן היה חללו העבטים את השבת שהלכו בשבת. וצריך לומר כי פקוח נפש היה שם דיעקב ובני ביתו היו עטופים ברעב ופקוח נפש דוחה את השבת [ועיין ב"פ"ת ובגוה"ק] כמו דאיתא ברש"י על הפסוק למה תתראו למה תהיו כחושים ברעב. נמצא שיעקב ובני ביתו היו עטופים ברעב ולכן חללו את השבת. אך עדיין קשה על יוסף הלא הכיר את אחיו שהלכו בשבת ובדאי אחיו לא חללו את השבת אם לא היה פקוח נפש אם כן היה ציוה יוסף להחזירם ולא חס על אביו ובני ביתו שהיו עטופים ברעב. אך יש לומר דאפשר כהפירוש השני ברש"י על הפסוק למה תתראו למה תראו עצמכם בפני בני ישימעאל ובני עשו כאילו אתם שבעים כי באותה שעה עדיין היה להם תבואה. ואם כן יוסף ראה לאחיו שהיה פניהם שמוחים וגוראים כעשירים כדאיתא בילקוט ולמדו יוסף שיש להם תבואה (חנכות התורה)